

P. Barna Judit – Kreiter Eszter

Középső rézkori települések Zalaegerszeg–Andráshida, Gébárti-tó (II.) lelőhelyen Előzetes közlemény

I. Bevezetés (P.B.J.)

A nagy kiterjedésű őskori lelőhely Zalaegerszegtől É-ra, egy É- irányú dombháton mintegy 2 km hossz-szan elnyúlva húzódik (1. kép 1). A domb teteje lapos, platószerű, tengerszint feletti magassága 182,5 m B. f., kelet felé azonban hirtelen meredek lejtővel ereszkedik a Szentmártoni-patak völgyére. Ez a lejtő az őskor folyamán emberi megtelepedésre alkalmatlan lehetett. Régészeti objektumok valóban csak a plató keleti széléig jelentkeztek. A domborzati viszonyokon kívül ezt a határvonalat a valamikori Ós – Rába mederből visszamaradt kavicssteraszok fekvése is megerősíti. Ezek foltokban a mai felszínen, a szántásban is észlelhetők, a plató keleti szélén, a vékony humuszréteget eltávolítva azonban már összefüggő, nagy felületeken bukkantak elő. A kavicssteraszok – várakozásainkkal ellentétben – nem bizonyultak régészetiileg „sterilnek”: helyenként a középső rézkori objektumokat egyértelműen a kavicsos rétegbe ásták bele. Ez a gyakorlat a lelőhely stratégiai jelentőségére utalhat; a környezetéből kiemelkedő, jól védhető dombhát a magaslati települések számos előnyét kínálhatta az itt megtelepedő embernek, melyekhez hozzájárult még a közelben, a Zala folyón lévő természetadta átkelőhely fontossága is. Ismert, hogy a Balkánról induló az Adria-vidéken át az Alpok előteréig húzódó, fontos DK–ÉNy-i irányú „távolsági” útvonal a Mura és a Rába mellett a Zala folyó mentét is érintette (BÁNFFY 1996a, 1998, 1999). A platót nyugatról jóval enyhébb lejtő határolja, települési objektumokat azonban itt sem találtunk.

A leletmentést a Zalaegerszeget É-ról elkerülő 76-os út építése tette szükségessé, mely út nyomvonala a lelőhelyet ÉK–DNy-i irányban átvágja. A project keretében végzett megelőző feltárások sorában a lelőhely a 764. számot kapta. A 2002–2003. évi nagy felületű ásátások nyomán több őskori kultúra hátrahagyott emlékeit találtuk meg. A legkorábbi gödör korai rézkori (a lengyeli kultúra késői, III. fázisába

tartozik), tehát időben a legjelentősebb települési fázis közvetlen előzménye. Ezt az időszakot egyetlen zárt objektum képviseli, de más korszakok leleteivel együtt egy másik gödörben is találtunk jellegzetes késő lengyeli leleteket. A legintenzívebb megtelepülés a középső rézkorból, annak főként első szakaszából dokumentálható (Balaton-Lasinja kultúra), de kisebb mértékben még a középső rézkor végén (Protobolerázi horizont) is tovább folytatódott az élet. A feltárás két fázisban történt; 2002. folyamán csak a lelőhely K-i részét érintve (P. BARNA 2004, 294–295), hiszen ekkor a Ny-i részét még erdő fedte. A következő év tavaszán az erdő kivágásával hozzáférhetővé vált a lelőhely Ny-i része is, melyet Kreiter Eszter tárt fel (KREITER 2004, 325). A leletanyagot és a feltárás eredményeit időszaki kiállítás formájában két alkalommal, először a zalaegerszegi Göcseji Múzeumban (2005. szeptember–december), majd a keszthelyi Balatoni Múzeumban is bemutattuk (2006. február–március).

A régészeti kutatás számára régóta ismert lelőhely déli részén több ízben folyt ásátás is, melyek során újkőkori teleprészleteket tártak fel (HORVÁTH–H. SIMON 1997; HORVÁTH–H. SIMON 2003). A szakirodalomban ez az elsősorban neolitik lelőhely Zalaegerszeg–Andráshida, Gébárti-tó néven ismert. A jelen közleményben bemutatásra kerülő rézkori lelőhelyet ezért II. számmal különböztetjük meg. A terület kutatottságát tekintve még egy fontos tényre kell felhívni a figyelmet: a Gébárti-tó II. sz. lelőhelytől DNy-i irányban légvonalban mindössze néhány km-re esik egy másik középső rézkori lelőhely: Zalaegerszeg–Andráshida, temető, melyen Horváth László végzett leletmentést 1975-ben.¹ Ekkor két Balaton-Lasinja-, és egy Boleráz-korú gödör került feltárásra, melyek anyagát később Horváth L. A. és H. Simon K. publikálták (HORVÁTH–H. SIMON 1997, 30–34, HORVÁTH 2002).

II. A leletanyag

II/1. A lengyeli kultúra III. fázisának leletanyaga (P.B.J.)

Késő lengyeli kerámiaanyag mindössze két objektumban fordult elő (7. és 91. objektumok), s ezek közül is csak a 7. objektum tartalmazott kizárólag korai rézkori kerámiát. A leletanyag kis száma és tipológiai egységessége miatt a két objektum kerámialeleteit együtt ismertetjük. Az edények kerámiazúzalékos, kavicsos vagy homokos soványításúak, közepes vagy vastag falvastagsággal; színükben a barna, vörösesbarna, ill. sárgásbarna árnyalatok uralkodnak. A töredékekből a következő edényformák ismerhetők fel:

1, Meredek falú, kónikus, profilálatlan tál – valószínűleg csótalpas tálból –, megvastagított peremmel, a perem alatt nagy, félgömbös bütyökkel díszítve. P. átm.: > 30 cm (2. kép 3). Hasonló tálakat Veszprém – Felszabadulás út (RACZKY 1974, 10. kép 2, 10, 14. kép 3–4), Szentgál–Füzi-kút (REGENYE 2001, Fig. 5. 4) és Nagykanizsa–Inkey kápolna (KALICZ 2003, 3. kép 3, 8. kép 1) lelőhelyekről említhetünk.

2, Pohár (2. kép 6). Kissé kihajló peremű pohár, hasvonalán négy apró, lencseszerű bütyökkel díszítve. A késői, III. fázis hagyományának megfelelően fala – méretéhez képest – meglehetősen vastag. P. átm.: 8 cm. Szinte azonos példány került elő a Veszprém–Felszabadulás úti lelőhely egyik szétdőlt sírjából (RACZKY 1974, 14. kép 5).

3, Csupor vagy kis fazék, a nyakhajlatban rövid hurkafüllel (2. kép 4). Az egyik legjellemzőbb edényforma, párhuzamokat pl. Veszprém–Felszabadulás út (RACZKY 1974, 7. kép 8, 16), Keszthely–Zrinyi út (RACZKY 1974, 17. kép 10), Tekenye (H. SIMON 1987, 24. kép 3, 7), Zalaszombatfalva–Szőlőhegyi mező (BÁNYFŐ 1996b, Pl. 53. 18–19, Pl. 57. 64, 66, stb...), Balatonmagyaród–Kápolnapuszta (P. BARNA 2001, Pl. III. 11), Szentgál–Teleki-dűlő (REGENYE 2001, Fig. 7. 7) és Nagykanizsa–Inkey kápolna (KALICZ 2003, 7. kép 2, 4) lelőhelyeken találunk.

4, Amfóra. Az egyik, tölcéses szájú példány nyakán és vállán aszimmetrikusan elhelyezett rövid hurkafülek vannak. A fülek hasonló elrendezése, más edényformán ugyan, de a Veszprém–Felszabadulás úti lelőhelyen is előfordul (RACZKY 1974, 14. kép 8). A falvastagság és profil alapján valószínűleg öblös hasú amfórákhoz tartozhatott továbbá néhány ívelt oldaltöredék is, melyeken nagy, kerek, ill. laposabb, ovális bütykök vannak (2. kép 1–2, 5). Ezt a formát Bánffy E. a késő lengyeli fazekasság hagyományos formái közé sorolja (1996b, Fig. 8).

A rokonítható példákat elsősorban zalai, ill. földrajzilag közeli lelőhelyekről gyűjtöttük. A párhuzamokból így is kiténik, hogy leleteink a korai rézkori késői lengyeli kultúra jellegzetességeit mutatják, mind a formák, mind pedig a díszítések tekintetében. Kissé távolabb tekintve, a Lengyel III. periódus Szlovákiában a Nitra–Brodzany, míg Ausztriában a Wolfsbach-csoport időszakának felel meg (RACZKY 1974, 205–209; H. SIMON 1987, 12–14).

Kiemelkedőnek mondhatók a 7. objektum kőeszköz leletei: 1 db csiszolt, mini vésőbalta, melynek átfűrt foka azt sejteti, hogy a tárgy átfűrt amulettként funkcionált; 1 db ép, csiszolt, trianguláris véső; 1 db apró teveli tűzkőből készült kortexes hátú, sarlófényes késpenge; 1 db közepesen finom szemű homokkőből készült csiszolólap töredéke, ill. egyéb kövek (finoman rétegzett, világoszöld, metamorf kloritpala – esetleg serpentinit –, valamint több kvarcit kavics).²

II/2. A Balaton-Lasinja kultúra leletanyaga (K.E.)

Az előkerült több mint háromezer darab edény-töredékből igyekeztünk úgy válogatni, hogy a leletanyagról reprezentatív képet kaphassunk, a teljesség igénye nélkül.

Edényleírások:

Csillámos homokkal és örölt kerámiával soványított anyagú, barna edény oldatöredéke, külső felületén jól látható bakarcolt, parketta mintás vonaldíszekkel. 13,8 cm Ltsz.: M.2004.8.52.139. (3. kép 4)

Finom szemcsés csillámos homokkal soványított anyagú, barna foltos, besímitott parkettamintas oldal-töredék. 11,8 cm Ltsz.:M.2004.8.56.51. (3. kép 8)

Finom szemcsés csillámos homokkal, örölt kerámiával és zúzott kavicsal soványított anyagú, élénkörös és szürke foltos, jól átégetett, simított, felfényezett felületű korsó töredékei. A perem alatt rosszul látható, függőleges besímitott vonaldíszek láthatók az edény nyakán húzódó, vízszintesen körbefutó vonalig. Ez alatt a vonal alatt, az edény hasán rács mintában, befényezett vonalkötegek húzódnak. 17 cm Ltsz.: M.2004.8.46.44. (3. kép 1)

Csillámos homokkal és örölt kerámiával soványított anyagú, szürkésbarna, jól kiégetett, kopott felületű, hasán öblös, nagyméretű tál oldal- és peremtöredékei. A tál felső részén, a hasi törésvonalig besímitott, parketta mintában futó vonaldíszek láthatók, ebben bütyök csomkjai. 25 cm Ltsz.: M.2004.8.42.500. (3. kép 2)

Csillámos homokkal és örölt kerámiával soványított anyagú, barna edény oldatöredéke, külső felületén jól látható bakarcolt, parketta mintás vonaldíszekkel. 13,8 cm Ltsz.: M.2004.8.52.138. (3. kép 7)

Szürkésfekete, barna foltos, vékony agyagmázzal bevont, homokkal és kerámiazúzalékkal soványított, vékony falú, bikónikus edény válltörédeke. A vállvonal éles, a váll domborúan, a has homorúan ívelt. Karcolt, ferde vonalkötegekkel és pontsorrallal díszítve. 12,6 cm Ltsz.: M.2004.10.65.9. (3. kép 6)

Csillámos homokkal soványított anyagú, szürke foltos edény oldal- és fültörédekei. A hason besimított, parkettamintában elhelyezkedő vonalkötegek láthatók. 12,5 cm Ltsz.: M.2004.8.42.21. (3. kép 5)

Szürkésfekete, csillámos homokkal soványított, közepes falvastagságú korsó nyaktörédekei, a peremből induló hurkafüllel. A korsó válla ferde kannelúrázásokkal díszített. 8,2 cm Ltsz.: M.2004.10.91.14. (3. kép 3)

Finom szemcsés csillámos homokkal és zúzott kavicsal soványított anyagú, barnászörös tál peremtörédeke, külső felén bekarcolt, parkettamintás vonaldíszekkel. 8,2 cm Ltsz.: M.2004.8.63.1. (4. kép 1)

Finom szemcsés csillámos homokkal soványított anyagú, világosszürke, kopott felületű, parketta mintában vonaldíszes kis csupor törédeke. 7,1 cm Ltsz.: M.2004.8.55.1. (4. kép 2)

Finom szemcsés csillámos homokkal soványított anyagú, szürke, bekarcolt parkettamintás tál oldaltörédeke. 5 cm Ltsz.: M.2004.56.201. (4. kép 6)

Csillámos homokkal és zúzott kavicsal soványított anyagú, sötétszürke, simított fültörédek, rajta besimított parkettamintás vonaldíszekkel. 4 cm Ltsz.: M.2004.8.42.83. (4. kép 7)

Finom szemcsés csillámos homokkal soványított anyagú, szürkésbarna, bekarcolt vonalakkal díszített oldaltörédek fül csonkjával. 7 cm Ltsz.: M.2004.8.56.203. (4. kép 5)

Finom szemcsés csillámos homokkal soványított anyagú, szürke kisedény aljtörédeke. Az alj besimított vonalakkal díszített. 7,4 cm Ltsz.: M.2004.8.56.251. (4. kép 8)

Szürke, vékony barna agyagmázzal bevont, csillámos homokkal soványított, közepes falvastagságú, profilált vállú edény karcolt vonalkötegekkel díszített válltörédeke. 7,5 cm Ltsz.: M.2004.10.1.18. (4. kép 3)

Barna, vékony szürke agyagmázzal bevont, homokkal és kerámiazúzalékkal soványított, vékony falú oldaltörédek, vízszintesen, ill. váltakozó irányban ferdén futó karcolt vonalkötegekkel díszítve. 4,5 cm Ltsz.: M.2004.10.3.45. (4. kép 4)

Csillámos homokkal és zúzott kavicsal soványított anyagú, kívül szürkésvörös, belül sötétszürke, törésfelületén világosszürke, vastagfalú, élesen megtörő, kiemelkedő hasvonalú tál oldaltörédekei. 14,8 cm Ltsz.: M.2004.8.46.1. (5. kép 5)

Csillámos homokkal és örölt kerámiával soványított anyagú, szürkésvörös, kónikus tál, pereménél fel-

magasodó, háromszög alakú bütyökkel. 16,6 cm Ltsz.: M.2004.8.49.1. (5. kép 6)

Durva szemcsés csillámos homokkal soványított anyagú, vörös tál peremtörédeke rajta lapos, nyomott bütyökkel. 6,1 cm Ltsz.: M.2004.8.66.129. (5. kép 4)

Csillámos homokkal soványított anyagú, kívül vörösesbarna, belül szürke színű kis edény törédeke. Az edény peremén egy kis fül található, mely enyhén a perem fölé ível. 7 cm Ltsz.: M.2004.8.4.1. (5. kép 3)

Finom szemcsés csillámos homokkal soványított anyagú, szürkésbarna peremtörédek, rajta vízszintes, nyomott bütyökkel. 6 cm Ltsz.: M.2004.8.56.187. (5. kép 2)

Barna, homokkal és kavicszúzalékkal soványított, közepes falvastagságú, éles válltörésű, bikónikus tál peremes válltörédeke. 6 cm Ltsz.: M.2004.10.1.39. (5. kép 1)

Szürke, vörös és sárga foltos, homokkal és kerámiazúzalékkal soványított, vékony agyagmázzal bevont, vastag falú oldaltörédek széles szalagfüllel. 10 cm Ltsz.: M.2004.10.4.182. (6. kép 5)

Barna, homokkal és kavicsal soványított, közepes falvastagságú oldaltörédek, szalagfüllel. 8,4 cm Ltsz.: M.2004.10.1.52. (6. kép 8)

Barna, homokkal és kerámiazúzalékkal soványított, kopott felületű, vékony falú edény nyaktörédeke, a peremből induló szalagfüllel. 3,4 cm Ltsz.: M.2004.10.7.42. (6. kép 4)

Finom szemcsés csillámos homokkal, örölt kerámiával és pár szem kavicsal soványított anyagú, világosbarna, peremből induló fülű korsó perem- és oldaltörédeke. Az oldalon kb. a fül alsó becsatlakozásának magasságában 4 átlukasztás látható. 10,5 cm Ltsz.: M.2004.8.56.60. (6. kép 2)

Durva szemcsés csillámos homokkal és apró kavicsal soványított anyagú, szürkésbarna peremtörédek felfelé ívelő, madárcsőr alakú füllel. 9,5 cm Ltsz.: M.2004.8.56.213. (6. kép 3)

Durva szemcsés csillámos homokkal és pár szem apró kavicsal soványított anyagú, szürke, lekopott barna felületű oldaltörédek szögletes füllel. 8,3 cm Ltsz.: M.2004.8.69.9. (6. kép 1)

Csillámos homokkal és zúzott kavicsal soványított anyagú, szürkésvörös, vastagfalú oldaltörédek, rajta felfelé ívelő, madárcsőr alakú füllel. 11,7 cm Ltsz.: M.2004.8.55.4. (6. kép 6)

Csillámos homokkal soványított anyagú, szürkésbarna, törésfelületén szürke nagyméretű tál oldaltörédeke felfelé ívelő, madárcsőr alakú füllel. 10,5 cm Ltsz.: M.2004.8.42.230. (6. kép 7)

Durva szemcsés csillámos homokkal és kevés zúzott kavicsal soványított anyagú, szürkésvörös foltos, közepes méretű, behúzott peremű tárolóedény. Pereme alatt két cm-re egymással szemben kis

vízszintes állású fogófül helyezkedik el. Az edény testének külső felén ujjnyomok figyelhetők meg. Magassága: 22,7 cm Perem átm.: 21,5 cm Ltsz.: M.2004.8.42.512. (7. kép 5)

Csillámos homokkal és zúzott kavicsal soványított anyagú, kívül vörös, belül szürke foltos, virágcserep alakú, alján kilyukasztatott szűrőedény töredéke. 11,8 cm Ltsz.: M.2004.8.42.383. (7. kép 1)

Csillámos homokkal és aprószemű kavicsal soványított anyagú, élénkvörös, durván, egyenletlenül megformált szűrőedény töredéke. Magassága: 19 cm Ltsz.: M.2004.8.42.497. (7. kép 2)

Durva szemcsés csillámos homokkal és kevés zúzott kavicsal soványított, erősen vasoxidos anyagú, szürkésvörös foltos, nagyméretű, behúzott peremű tárolóedény. Pereme alatt két cm-re egymással szemben kis, vízszintesen futó fogófül helyezkedik el. Az edény testének külső felén ujjnyomok figyelhetők meg. Magassága: 32,2 cm Perem átm.: 36 cm Ltsz.: M.2004.8.52.150. (7. kép 6)

Finom szemcsés csillámos homokkal soványított anyagú, szürke szűrőedény oldaltöredéke. 7,4 cm Ltsz.: M.2004.8.66.139. (7. kép 4)

Csillámos homokkal és elszórtan apró kavicsal soványított anyagú, szürke és élénkvörös foltos, virágcserep alakú, alján lyukas szűrőedény. Magassága: 14,5 cm Perem átm.: 18 cm Ltsz.: M.2004.8.42.511. (7. kép 3)

Csillámos homokkal és zúzott kavicsal soványított anyagú, kívül vöröses, belül szürkésbarna perem- és oldaltöredék, rajta vízszintesen futó, kisméretű füllel. 11,1 cm Ltsz.: M.2004.8.52.79. (8. kép 2)

Szürke és barna foltos, homokkal és kavicsal soványított, kopott felületű, közepes falvastagságú bikónikus tál töredékei, kiegészítve. A vállvonal alatt két lefelé lógó szalagfül van. pá.: 22 cm fá.: 11 cm Ltsz.: M.2004.10.64.1. (8. kép 6)

Csillámos homokkal és zúzott kavicsal soványított anyagú, sötétszürke, nagyméretű edény oldal- és aljtöredéke. Az edény alsó részén vízszintesen elhelyezkedő fül van. 13,1 cm Ltsz.: M.2004.8.45.10. (8. kép 3)

Csillámos homokkal, aprószemű és zúzott kavicsal soványított anyagú, sötétszürke és vörös foltos, belső felületén erősen megkopott nagyméretű edény oldal-, alj-, és fültöredékei. A fülek az edény alsó harmadán, vízszintesen helyezkednek el. 16,4 cm Ltsz.: M.2004.8.42.499. (8. kép 5)

Csillámos homokkal és elszórtan apró kavicsal soványított anyagú, világosbarna, közepes méretű, hordó testű, egyenes nyakú, nyakán két füles edény. Magassága: 18,8 cm Perem átm.: 12,8 cm Ltsz.: M.2004.8.42.508. (8. kép 4)

Csillámos homokkal, zúzott- és aprószemű kavicsal soványított anyagú, szürke, behúzott peremű

tál töredékei, hasvonalán vízszintes füllel. 22,5 cm Ltsz.: M.2004.8.42.1. (8. kép 1)

Barna és szürke foltos, homokkal és kerámiazúzállékkal soványított, vastag falú edény aljtöredéke. 12,4 cm Ltsz.: M.2004.10.6.107. (9. kép 4)

Szürkésfekete és barna foltos, homokkal és kavicszúzállékkal soványított, közepes falvastagságú csőtálpas edény aljtöredéke. 6,6 cm Ltsz.: M.2004.10.7.79. (9. kép 2)

Csillámos homokkal, apró kavicsal és örölt kerámiával soványított anyagú, szürkésvörös, kónikus hasú edény csőtálpötredékei. Az edény belső felén az alj érdekes technikai megoldása figyelhető meg. 15 cm Ltsz.: M.2004.8.52.143. (9. kép 1)

Szürkésbarna, homokkal és kavicszúzállékkal soványított, vékony falú szűk aljú edény töredéke. Fá: 4,8 cm Ltsz.: M.2004.10.3.65. (9. kép 5)

Szürkésbarna, homokkal, kavics- és kerámiazúzállékkal soványított, vékony agyagmázzal fedett, közepes falvastagságú csőtálpas tál töredéke. 5,4 cm Ltsz.: M.2004.10.6.103. (9. kép 3)

Csillámos homokkal és zúzott kavicsal soványított anyagú, barnásvörös, hasán kónikus miniatűr kiskorsó. Magassága: 5,7 cm Perem átm.: 2,3 cm Ltsz.: M.2004.8.5.34. (10. kép 5)

Csillámos homokkal és kevés apróra zúzott kavicsal soványított anyagú, világosszürke, kopott felületű, kónikus testű miniatűr kiskorsó. Magassága: 5,5 cm Perem átm.: 14,5 cm Ltsz.: M.2004.8.66.262. (10. kép 6)

Csillámos homokkal és zúzott kavicsal soványított anyagú, szürkésbarna foltos, töréfelületén barna, nagyméretű kanál töredéke. 7,5 cm Ltsz.: M.2004.8.42.239. (10. kép 4)

Csillámos homokkal soványított anyagú, világosbarna, átfürt nyeles kanál. 7,2 cm Ltsz.: M.2004.8.42.510. (10. kép 1)

Csillámos homokkal és zúzott kavicsal soványított anyagú, szürkésbarna foltos, összenyomott gömbös orsógomb. 5 cm Ltsz.: M.2004.8.52.129. (10. kép 2)

Csillámos homokkal és zúzott kavicsal soványított anyagú, szürkésvörös aljtöredék, melynek egyik oldalán lyuk látható, feltehetőleg orsókarikát akartak készíteni belőle. 3,1 cm Ltsz.: M.2004.8.48.34. (10. kép 3)

A leletanyag értékelése, edénytípusok

Bikónikus tálak

A tálak rövidebb, felső része egyenes, esetleg kissé domború, alsó részük enyhén homorú. Két fajtáját különböztethetjük meg az előkerült leletanyagban, a finomabb, vékonyabb falú, díszített, és a vastagabb falú díszítetlen típusokat. A díszítettek mindegyike csillámos homokkal és örölt kerámiával soványított,

színük szürkésbarna, szürke vagy barnás. Jól kiégettek, azonban felületük nagyon erősen megkopott, lepattogzott. Több esetben a külső felszín nagyon vékonyan felvitt agyagmáz borította. Díszítőelemeit, melyek kötegekben vagy parkettamintában futó vonalak, bekarcolással (4. kép 3, 4, 6) vagy besímtással (3. kép 2) alakították ki. A díszítetlen tálak mérete a díszítettnél jóval nagyobb. Csillámos homokkal és zúzott kavicssal, vagy ritkább esetben apró kavicszemcsékkel vannak soványítva. Színük kívül szürkésvörös, szürkésbarna, szürke, belül általában szürke. Felületük ezeknek is megkopott. Válluknál gyakran felfelé ívelő, vízszintes állású madárcsőr-alakú fülekkel (6. kép 7; 8. kép 1) vagy lefelé lógó bütyökkel (5. kép 5) találkozunk. Az előbbiekhöz hasonló darabokat Zalavár–Basaszigeten (M. VIRÁG 2005, 2. kép 7; 3. kép 11), Letenye–Szentkereszt-dombon (KALICZ 1995, Abb. 12. 1a, 1b, 3a, 4a, 7), az utóbbihoz hasonló pedig Sávoly–Babócsán (SOMOGYI 2000, 16. kép 1) és a lelőhelyünk közvetlen közelében levő Ságod–Bekeházán (KVASSAY ET AL. 2004, 8. kép 1) találtak. A váll alatt levő, lefelé lógó szalagfülek (8. kép 6) is előfordulnak, ám azt ebben az esetben fontos megemlítenünk, hogy ez a tál a hamvasztásos temetkezés urnája volt.

Kónikus tálak

Csillámos homokkal és legtöbb esetben zúzott kavicssal vannak soványítva. Színük barnásvörös, vörös, szürkésbarna. Több esetben díszítetlenek, vagy díszítésük bekarcolt parketta minta (4. kép 1). Gyakori a peremen elhelyezett, kissé felmagasodó lapos bütyök-dísz is. Ehhez hasonló darabot Zalavár–Basaszigetről említhetünk (M. VIRÁG 2005, 3. kép 5).

Behúzott peremű tálak

Csillámos homokkal és örölt kerámiával, vagy apró szemű kavicssal soványítottak, közepesen vastagfalúak, színük szürkésvörös, barna. A peremnél enyhén felmagasodó háromszög alakú bütyökkel (5. kép 6) vagy a vállnál elhelyezett vízszintes állású, felfelé csúcsosodó fülekkel (6. kép 3) találkozunk. Az előbbihez hasonlatos edényt Dobri–Alsó-mezőről (HORVÁTH–H. SIMON 2004, Abb. 2. 18) az utóbbihoz pedig Zalavár–Basaszigetről említhetünk (M. VIRÁG 2005, 3. kép 4). Kisebb tál aljoredékénél az aljon is figyeltünk meg besímtott vonaldíszeket (4. kép 8).

Korsók

A leletanyagban korsók kizárólag töredékesen kerültek elő, így egész formát nem sikerült rekonstruálnunk. A töredékek alapján azonban a korsók zöme ívelt, kissé S-profilú (3. kép 3), azonban a bikónikus forma is megjelenik (3. kép 6). A korsók csillámos homokkal és örölt kerámiával, vagy zúzott kavicssal, ritkán a zúzott kerámiával együtt megjelenő

apró kavicszemcsékkel vannak soványítva, színük barna, élénk vörös és szürkésfekete. Többségük külső felületén vékony agyagmáz réteget lehetett megfigyelni, melyek sajnos erőteljesen kopottak. Legjellemzőbb mintakincsük a kannelúradisz (3. kép 4, 7), melyhez hasonlók kerültek elő Zalavár–Basaszigeten (M. VIRÁG 2005, 5. kép 1, 4–12, 15–17) vagy besímtott (3. kép 5) parkettadisz, karcolt ferde vonalkötegek pontsorról variált együttese (3. kép 6). A pontsor és a kannelúradisz együttes megjelenése Szlovéniában nagyon gyakori, de megjelenik Nyugat-Horvátországban is (KALICZ 1995, 74–75). Leggyakrabban azonban a pontsor nem önálló vízszintes vonalként fut körbe az edényen, hanem a ferde kannelúrákat kíséri, például Letenye–Szentkereszt-dombon (ibid. Abb. 9. 2) A korsók füle a peremből indul és az fölé magasodó szalagfül (3. kép 3; 6. kép 4), melyek alatt közvetlenül bekarcolt kannelúradíszeket találunk (3. kép 3) Ehhez hasonló példány csakugyan Letenye–Szentkereszt-dombról ismeretes (ibid. Abb. 1. 14b). Bekarcolt díszítés akár magán a fülön is előfordulhat (4. kép 7). Szinte ugyanezzel a mintával találkozunk Kaposvár–Desedán (SOMOGYI 2000, 12. kép 14), ám azzal ellentétben az andráshidai leleten nem figyeltünk meg mészbetéteket. Karcolt díszű edényfül került elő Zalavár–Basaszigeten is (M. VIRÁG 2005, 5. kép 3, 6). Különleges díszítőelemként jelenik meg a fül alsó becsatlakozásával egy magasságban levő négy átlukasztás (6. kép 2). Szintén különlegességnek számít, mind anyagában, mind színében, kidolgozottságában az a vörös színű, felfényezett felületű edény, melynek pereme alatt függőleges, ujjbeggyel való besímtás nyomai látszanak az edény nyakán körbefutó vonalig, mely alatt rombusz alakú rácsmintában befényezett vonalkötegek vannak (3. kép 1).

Csészék, csuprok

Finom szemcsés csillámos homokkal soványított, világosszürke, vörösésbarna kis edénykéek, besímtott parkettadíszsel (4. kép 2) vagy a peremnél pici, felfelé ívelő füllel (5. kép 3) Hasonló, behúzott felsőrésű, perem fölé emelkedő szalagfüles darabbal találkozunk Dobri – Alsó-mezőn (HORVÁTH–H. SIMON 2004, Abb. 21. 5).

Talpas tálak

Talpas tálak tálrésze sajnálatos módon nem került elő, illetve restaurálás alkalmával nem volt összegevezethető a csótáplak maradványaival, így teljes formát nem tudtunk rekonstruálni. A csótáplak csillámos homokkal, kavics- és kerámiazúzalékkal soványítottak, szürkésfekete, szürkésvörös és szürkésbarna színűek. Külső felületükön vékony agyagmáz volt megfigyelhető. A legjobb állapotban rekonstruált, viszonylag nagyméretű csótálp formája harangos (9. kép 1), csakúgy mint a Zalavár–Basaszigeten

(M. VIRÁG 2005, 4. kép 9) vagy a Dobri–Alsó-mezőn előkerült töredék (HORVÁTH–H. SIMON 2004. Abb. 7. 10.) Diszítőelemet nem figyeltünk meg egyik darabon sem.

Hordó alakú edények

Formájuk zömében ívelt oldalú, hasuk öblös, nyakuk duzzadt, peremük enyhén behúzott. Anyaguk csillámos homokkal és örölt kerámiával soványított, faluk vastag. Leggyakrabban szürkésvörös, barnás, sárgás foltos edények. A váll alatt széles szalagfüleket találunk (6. kép 5, 8; 8. kép 2, 4). Ehhez hasonló edény perem- és nyaktöredékei kerültek elő Ságod–Bekeházán (KVASSAY ET AL. 2004, 9. kép 2–4), Tornyiszentmiklós–Nagyszegi-dűlőn (P. BARNA 2003. 6. KÉP 10.), illetve Dobri–Alsó-mezőn, kissé nyújtottabb formában (HORVÁTH–H. SIMON 2004. Abb. 25. 3). Jellemzőek továbbá a csúcsos, és madár-csőr alakú, függőlegesen elhelyezett fülek is, melyek töredékessége nem teszi lehetővé, hogy pontosan megfigyeljük, milyen edényformához illenek (6. kép 1, 7).

Szűrőedények

Csillámos homokkal és zúzott kavicssal soványított vörös, szürkésvörös, felső egyharmaduknál kiszélesedő, virágcserep alakú, rosszul megformált szűrőedények (7. kép 1–4). Az egyik edény külső felületén rosszul látható, valószínűleg ujjbeggyel besimitott, függőleges minták figyelhetők meg (7. kép 2). Más lelőhelyeken leggyakrabban csak a szűrőedény lyukacsos alja kerül elő, teljes forma nem, mindazonáltal feltételezhetjük, hogy hasonló formáik lehetettek az Andrásidán feltártakhoz. (HORVÁTH, 2002, Abb. 4. 10–12., SOMOGYI 2000, 16. kép 5, KALICZ 1995 Abb. 13. 7–8, M. VIRÁG 2005, 6. kép 6, HORVÁTH–H. SIMON 2004, Abb. 23. 5)

Tárolóedények

Ebbe a kategóriába soroljuk azokat az edényeket, amelyek formájuk és nagyságuk alapján sem főzésre, sem tárolásra nem szolgálhattak (HORVÁTH–H. SIMON 2004, 70). Egyik típusa az amfórák, melyre egész alakos edényt nem sikerült rekonstruálnunk, de nem tartjuk kizártnak, hogy a madár-csőr szerűen felfelé ívelő, vízszintesen elhelyezett fülek nemcsak az edény vállrészén (ibid. Abb. 8. 14), hanem annak alján is lehettek (8. kép 3, 5). Ehhez hasonló aljtöredék a szomszédos andráshidai lelőhelyen is előkerült (HORVÁTH 2002. Abb. 5. 8), továbbá a Letenye–szentkeresztombi darab is ezt támasztja alá (KALICZ 1995 Abb. 9. 7). Másik tárolóedény-típusunk, két esetben is teljes egészében rekonstruálható volt. Durva szemcsés csillámos homokkal, zúzott kavicssal, erősen vasoxidos agyagból készült nagyméretű virágcserepre emlékeztető formájú tárolóedények, szitulák, szürkésvörös színben. Peremük behúzott, a vállnál vízszintes, egyenes állású fogfüleket találunk. Külső

felületükön ujjnyomok figyelhetők meg (7. kép 5–6). Ilyen fül- és oldaltöredék került napvilágra a szomszédos andráshidai lelőhelyen is (HORVÁTH 2002 Abb. 4. 8).

Kanalak

Csillámos homokkal soványított, szürkésbarna vagy világosbarna, átfűrt nyéllyukas agyagkanalak (10. kép 1, 4). Csőrészük enyhén duzzadt. Hasonlók kerültek elő Zalavár–Basaszigeten (M. VIRÁG 2005, 4. kép 3) és Dobri – Alsó-mezőn (HORVÁTH–H. SIMON 2004, Abb. 13. 4, 6, 8, 9, Abb. 14. 5, 8, Abb. 18. 4, 5, 9). Díszített kanalakkal a lelőhelyen nem találkozunk.

Orsókarika, orsógomb

Csillámos homokkal soványított, szürkésbarna, összenyomott gömbös orsógomb (10. kép 2), illetve egy edény oldalából megkezdett, félig átfűrt, nem megformázott orsókarika (10. kép 3). Orsógombok más lelőhelyeken, pl. Letenye–szentkeresztombon gyakran kónikusabb (KALICZ 1995, Abb. 1. 9, 22. 9) vagy laposabb (ibid. Abb. 6. 11) formában ismertek a kultúrából.

Miniatúr edények

Csillámos homokkal, és kevés zúzott kavicssal soványítottak, kónikus testű miniatúr kiskorsók. Felületük nagyon kopott, díszítés nem látható. Az egyik pereme ívelt (10. kép 5), másiké töredékes (10. kép 6). Ezekhez a kiskorsókhoz hasonlatos, ket-tőskónikus miniatúr edény került elő Gellénháza–Városerőn. Ennek az edénykének azonban átfúrás van a peremén, mely felfüggesztésre szolgálhatott (HORVÁTH 1996, Abb. 1. 1–3). További párhuzamok Ny-Horvátországból ismertek, azok azonban díszítettek, és a perem mellett gyakran a hasukon is át vannak fúrva (ibid. 337).

A Balaton-Lasinja kultúra kőanyaga

Az objektumokban több száz kőeszköz illetve annak töredéke került elő, e helyen a legfontosabbakat szeretnénk felsorolásszerűen megemlíteni. Előfordul homokkőből készített kézi őrlő- és csiszolókö, dunántúli radiolarit (szentgáli típusú) mikro pengemagkő, pengemagkő, szerpentin trianguláris véső, teveli szürke tűzkő vakaró, bazalt trapéz alakú véső és nefrit trianguláris véső.

II/3. Protobolerázi horizont emlékanyaga (K.E.)

Edényleírások

Vörösésbarna és szürke foltos, homokkal soványított, vékony falú, széles szájú, alacsony, gömbös aljú csésze. A perem alatt hegyükkel felfelé álló, kimetszett háromszögek futnak körbe, a csésze vállát és hasát beszürkált sorokból álló, mezőkbe rendezett minták díszítik. A csésze fenekén a negatív minta csillag alakú. Pá: 14 cm Ltsz.: M.2004.10.4.163. (11. kép 3)

Csillámos homokkal soványított anyagú, szürkésbarna, az edény aljáig lefutó háromszögekben tűzdelt-barázdás díszű, széles szájú, alacsony, gömbös aljú csésze, magasan a perem fölé ívelő füllel csupor. Magassága: 6,5 cm Perem átm.: 14,5 cm Ltsz.: M.2004.8.33.4. (11. kép 4)

Szürke, vékony barna agyagmázzal fedett, homokkal soványított, vékony falú, széles szájú, alacsony, gömbös aljú csésze, magasan a perem fölé ívelő füllel, a vállon rombusz alakú mezőkbe rendezett tűzdelt barázdás díszítéssel. Pá: 11 cm Ltsz.: M.2004.10.4.178. (11. kép 1)

Barna, szürke és fekete foltos, homokkal soványított, vékony falú csésze töredékei, kiegészítve. Perem fölé emelkedő szalagfüllel és tűzdelt barázdás díszítéssel. A csésze vállát és hasát három sorban, két-két párhuzamos karcolt vonal közé elhelyezett tűzdelt pálcikák díszítik. Pá: 9 cm Ltsz.: M.2004.10.6.93. (11. kép 2)

Szürke, homokkal és kerámiazúzalékkal soványított, közepes falvastagságú, gömbös testű tál töredékei, élesen profilált, rövid, kihajló peremmel. 24 cm Ltsz.: M.2004.10.4.153. (12. kép 1)

Kívül szürkésbarna, belül barna, homokkal soványított, vékony agyagmázzal bevont, vékony falú oldaltöredék, tűzdelt barázdás díszítéssel. A felső sor mintája nem ismerhető fel, az alsó sor balra forduló évekből tevődik össze. 4,4 cm Ltsz.: M.2004.10.4.131. (12. kép 4)

Barna és szürke foltos, homokkal, kavics- és kerámiazúzalékkal soványított, vékony falú, nyomott gömbtestű miniatűr tálka. pá.: 4 cm, fá.: 3 cm Ltsz.: M.2004.10.6.29. (12. kép 2)

Tégla színű, homokkal soványított, félhold alakú, tömör, hengeres agyagtárgy töredékei, három helyen átfúrva. 18,5 cm Ltsz.: M.2004.10.6.91. (12. kép 6)

Kívül lilásbarna, belül szürkésfekete, homokkal és kerámiazúzalékkal soványított, vékony agyagmázzal fedett, közepes falvastagságú edény ívelten kihajló peremtöredéke. Karcolt díszítésű: a perem alatt két párhuzamos vonal fut körbe, melyeket függőleges pálcák vágnak át. Pá: 14 cm Ltsz.: M.2004.10.4.149. (12. kép 5)

Csillámos homokkal soványított anyagú, fekete, felfényezett felületű, behúzott peremű díszítetlen fazék. Magassága: 17 cm Perem átm.: 16,2 cm Ltsz.: M.2004.8.42.513. (12. kép 3)

Szürke, vékony barna agyagmázzal fedett, homokkal és kerámiazúzalékkal soványított, közepes falvastagságú tál töredékei, a perem alatt alagútfüllel. pá.: > 30 cm Ltsz.: M.2004.10.91.13. (13. kép 5)

Barna, agyagmázzal bevont, homokkal és kavicszúzalékkal soványított, közepes falvastagságú peremtöredék. a peremen alagútfüllel, mely korongos

tapadású. 13 cm Ltsz.: M.2004.10.4.24. (13. kép 6)

Szürkésfekete, barna agyagmázzal bevont, homokkal, kerámiazúzalékkal és kavicsal soványított, közepes falvastagságú edény nyaktöredékei. A perem hullámos, alatta szalagfüll van. 18 cm Ltsz.: M.2004.10.80.31. (13. kép 1)

Kívül téglavörös, belül szürkésbarna, homokkal, kavics- és kerámiazúzalékkal soványított, csomós agyagmázzal fedett, vastag falú edény nyaktöredéke, a nyakhajlatban rövid hurkafüllel. 9,5 cm Ltsz.: M.2004.10.4.170. (13. kép 2)

Szürke és barna foltos, homokkal soványított, kopott felületű, közepes falvastagságú, ívelt vállú edény korsó válltöredéke, kissé a perem fölé emelkedő széles szalagfüllel. 9 cm Ltsz.: M.2004.10.6.30. (13. kép 2)

Szürke, vékony barna agyagmázzal bevont, homokkal, kerámia- és kavicszúzalékkal soványított, közepes falvastagságú, bikónikus tál peremtöredéke, a perem alatt lapos tetejű bütyökkel. Pá: 10 cm Ltsz.: M.2004.10.16.1. (13. kép 4)

A leletanyag értékelése, edénytípusok

Csészék: Csillámos homokkal soványított, vörösesbarna, szürkésbarna, szürke színű, vékonyfalú, széles szájú, alacsony, gömbös aljú csészék, magasan a perem fölé ívelő füllel. Mintakincsük a tűzdelt-barázdás technikával kialakított mezők, sávok, az edény aljához összefutó háromszögek, az edény pereme alatt levő kis háromszög alakú bemetszések. Az edény alján a lefutó díszített háromszögek között többször negatív csillag-minta látható. Mészbetétre utaló nyomokat a bemetszésekben nem láttunk (11. kép 1–4; 12. kép 4, 5). A lelőhely közeli párhuzama a Zalaegerszeg környéki Bak település, ahol hasonló formájú és díszítésű csészék kerültek elő (HORVÁTH 1990, Abb. 12. 1, 4, 4. 3–4, 9. 3), ill. Nagykanizsa–Sánc, ahonnan Kalicz N. közölt leleteinkkel rokonítható darabokat (1975, Taf. 10, 2, 10).

Tálak

A tálak minden esetben csillámos homokkal soványítottak általában kerámiazúzalékkal keverten, színük szürke, vagy barna, külső felületüket vékony agyagmáz borította. Felületük díszítetlen. Formájuk laposabb, hasuknál erőteljesen öblös (12. kép 1), peremük rövid, enyhén vagy erőteljesebben kihajló. Peremüknél gyakran két, egymással szimmetrikusan elhelyezett alagútfület találunk (13. kép 5, 6). Előfordul egy kónikus formájú tál is, melynek peremén apró bütyökdísz van (13. kép 4).

Fazekak

Szerencsés módon szinte épen került elő ez a csillámos homokkal soványított, fekete, fényezett felületű, behúzott peremű, díszítetlen fazék (12. kép 3).

Durvább kivitelű, homokkal, kavicssal és kerámia-zúzávalkkal soványított, agyagmázás fazekak is előfordulnak, hullámos peremmel és a perem alatt kis, vízszintes állású füllel (13. kép 1), illetve nagy szalagfüles töredékben (13. kép 3), melyekhez a formát nem sikerült rekonstruálnunk.

Korsók

Ép vagy kiegészíthető példány nem került elő, töredékeink leginkább a díszítésük alapján sorolhatók ebbe a formai kategóriába. A korsók füle szalagfül, mely kissé a perem fölé emelkedik (13. kép 2).

Egyéb agyagtárgyak

Ebből az időszakból két különleges tárgyat találtunk, az egyik egy nagyon rosszul, durva anyagból megformált, félgömbös mini edényke (12. kép 2), melyről elnagyoltsága és mérete miatt azt gondoljuk, esetleg egy gyermek készíthette. A másik egy nagyméretű, tömör, félhold alakú, hengeres testű agyagtárgy (12. kép 6), mely három helyen is át van fúrva. Funkciója ismeretlen. Hasonló darabnál Horváth L. A. az átfúrások alapján arra következtet, hogy felfüggesztették; mivel azonban párhuzama nem ismert, közelebbi nem mondható róla (HORVÁTH 1990, 41, Abb. 9, 11/a-b, Abb. 13,6).

Hasonló protobolerázi leletanyagot tártunk fel Petrivente–Újkúti-dűlőben is, tálai, csészei erős hasonlóságot mutatnak a Gébárti-tónál feltárt anyaggal.³

III. Településszerkezet, háztípusok (P.B.J.)

III/1. A késő lengyeli időszak települése

Mivel mindössze két objektumban találtunk korai rézkori emlékanyagot, s mindkettő egyszerű hulladék-gödör, túl sok megállapítás e téren nem tehető. Az áglyenyomatos paticsdarabok esetleg utalhatnak tapasztott falú építményre, ennek helyét azonban nem sikerült azonosítani. Valószínű, hogy a feltárás a késő lengyeli településnek csak a szélét érintette, hiszen az említett objektumok a lelőhely K-i részén fekszenek,⁴ a kavicsagyak miatt meglepedésre már kevésbé kedvező területen. Ezek az adatok nem mondanak ellent a jelenleg általánosan elfogadott megállapításnak, miszerint a Lengyel III. időszak településeit kis kiterjedésű, alacsony intenzitású és laza szerkezet jellemzi, számuk pedig alacsony.⁵

A lengyeli objektumok előfordulása a lelőhelyen nem meglepő, hiszen ismert tény, hogy a lengyeli és a Balaton-Lasinja kultúra népsége hasonló terepviszonyok mellett települt meg, e két kultúra emlékei gyakran ugyanazon a lelőhelyen vagy szomszédos lelőhelyeken bukkanak fel (BÁNFFY 1996a, 173; 1999, 51–52). Jó példa erre Zalavár–Basasziget is,

ahol a Balaton-Lasinja kultúra településén az egyetlen, zárt objektumok által is képviselt további kultúra szintén a késő lengyeli volt (M. VIRÁG 2004, 51).

III/2. A Balaton-Lasinja kultúra települése Telepszerkezet

Nem csak Zala megyén belül, de az egész kultúra vonatkozásában is jelentős eredmény a Balaton-Lasinja kultúra településrészetének feltárása a Gébárti-tó II. lelőhelyen, hiszen a korábban szintén a megyéből megismert Zalavár–Basasziget település (M. VIRÁG 1990, 1996, 2003) közeli párhuzamát ismerhettük meg benne, továbbá azért is, mert noha házmaradványokat ma már egyre szaporodó számban ismerünk,⁶ a telepek szerkezetének tanulmányozására még mindig ritkán adódik alkalom. A kultúrára változatos földrajzi környezetben, sokszínű települési mód; a telephelyek nagy száma és kis mérete a jellemző, továbbá feltűnő a védelemre törekvés. A telepek mindig vízközelben találhatóak (KALICZ 1969, 1973, 1982, 6; SOMOGYI 2000, 34; HORVÁTH–H. SIMON 2003, 108). A települések mérete 1–2 ha, melyeken egyszerre 2–4 ház tételezhető fel (M. VIRÁG–BONDÁR 2003, 128). Kiemelkedő jelentőségű, hogy lelőhelyünkön összesen hat épület nyomait találtuk meg (14. kép), melyek közt alaprajzi (és ezek alapján feltehetően) funkcióbeli eltérések is vannak, ugyanakkor mindegyik az alaparkos, gerendaszerkezetű, felmenő falú háztípusba tartozik.

Ennél a típusnál két építési elv fordul elő: a cölöpöket vagy az alapárokba lefektetett gerendába (talpfába) állították, vagy közvetlenül az alapárokba. Az árkot mindkét esetben a járószintig feltöltötték földdel. Lelelőhelyünkön ez utóbbi megoldást alkalmazták, ennek jó példája az 1/b ház osztófala, ahol egyértelműen megfigyelhető volt az említett szerkezet (16. kép 1). Néhány esetben azonban felmerült a gyanú a talpfás megoldásra is (16. kép 2), de a lelőhely rossz talajviszonyai (az erdő gyökerei által bolygatott talaj) nem kedveztek a részletek megfigyelésének. Az egyik ilyen, aránylag jól értelmezhető esetet a 2. sz. házhoz tartozó kerítés alapárkában figyeltük meg (143. objektum), tehát nem magában a ház alapárkában.

A feltárt többrétű település a kultúra kis kiterjedésű, de viszonylag hosszabb ideig lakott településeinek sorába tartozik, ellentétben a Szentmártonipatak túlszélén, Zalaegerszeg–Ságod, Bekeháza lelőhelyen (763. lh.) talált, mindössze egy gödört tartalmazó településrészzel, mely a kultúra legjellemzőbb, rövid életű településformáját mutatja (KVASSAY ET AL. 2004, 123–125). Lelelőhelyünkön az összes épület nem azonos időben volt használatban, a feltárt területen egyszerre három épületnél több nem

állhatott. Az egymást metsző alaprajzok nyomán két települési fázisra lehet következtetni a Balaton-Lasinja kultúra településének életében. A település korábbi időszakában létesíthették az 1/a, a 3. és az 4. sz. házakat, majd a későbbi időszakban az 1/b, a 2. és az 5. sz. házakat. Az építmények jellegét tekintve ez azt jelenti, hogy mindkét települési fázisban két lakóépület és egy gazdasági épület állhatott egyidejűleg. Az épületek sűrűn helyezkedtek el egymás közelében, egy-egy elpusztult épületet gyakorlatilag mindössze néhány méterrel távolabb építettek újra. Az 1. sz ház esetében még ekkora elmozdulásról sem beszélhetünk, hiszen az 1/b ház valójában nem más, mint az 1/a ház nyugati irányban történt kibővítése, a déli oldalhoz csatlakozó előépítmény minimális elmozdításával. A nagyfokú beépítettséget a megtelepedésre alkalmas felület szűkös volta magyarázza. A Balaton-Lasinja kultúrához köthető objektumok, házrészletek több esetben megfigyelt szuperpozíciója itt is a telep belső szerkezeti változásait mutatja, akár csak Zalaváron. A házakat szabálytalanul szóródó, különböző rendeltetésű gödrök (anyagnyerő, ill. hulladékgödrök) vették körül. Viszonylag nagy számban kerültek elő lelet nélküli objektumok, melyek funkciójáról semmit sem mondhatunk. A telepszerkezet – akár csak a lakóépületek – szinte minden tekintetben megfelel a Zalaváron megfigyeltnek, ugyanakkor Zalaegerszeg–Andráshidán elképzelhető, hogy gyakorlatilag a teljes település feltárássra került, legfeljebb néhány perifériális objektum maradt meg feltáratlanul a település legszélén. Itt sem került elő viszont a települést határoló létesítmény (kerítés vagy árok), ennek ellenére a terepviszonyok alapján következtethetünk a hajdani település kiterjedésére. A feltárást tisztázta az egykori település ÉK–DNY-i irányú kiterjedését, a nyomvonal hossz tengelyében ugyanis mindkét irányban elértük a település szélét. É-i irányban a települési objektumok megritkulása szintén a település szélére utal, D felé pedig a kisebb-nagyobb gödrök mintegy lezárják a házak által elfoglalt központi területet. A települést egy-egy fázisban két lakóépület és egy gazdasági melléképület alkothatta, az összkép tehát jól megfelel a Zalaváron is megfigyelt összefüggő tanyaszerű gazdasági egységnek (M. VIRÁG 2004, 54).

Eltérés a zalavári telepen megfigyelttől, hogy szabályos tároló gödrök nem hogy nagy számban, hanem egyáltalán nem kerültek elő. Az anyagnyerő gödrök funkciója itt is nyilván hasonló lehetett, mint Zalaváron, azaz a házak építéséhez, karbantartásához szolgáltak nyersanyagforrással; eltérés viszont, hogy nem a házak közt fekszenek, hanem meglehetősen szabályossággal Ny-ról határolják azokat – s egyben gyakorlatilag a telep központi részét is. Ennek valószínűleg az lehet az oka, hogy megfelelően sík és a

házalapok kiásására alkalmas terület valóban csak nagyon korlátozott keretek közt állhatott rendelkezésre.

Zalaegerszeg–Andráshidán feltárt hat különböző épület alapvetően két kategóriába sorolható: az egyiket minden bizonnyal lakóházként (1/a, 1/b, 4. és 5. sz. épület), a másikat pedig feltehetőleg gazdasági épületként értelmezhetjük (2–3. sz. épület). A lakóházként azonosított épületet – mind a téglalap alaprajzú, mind pedig a rombusz alaprajzú változatot – jól ismeri a kutatás;⁷ a zalaegerszegiekhez leginkább hasonló épületeket Zalavárról (M. VIRÁG 1990, 1996, 2003) ismerünk, ezek ugyanis nem csak az alapárkos, felmenő falú szerkezetben, hanem a toldaléképület meglétében is hasonlóak. Újdonság viszont a lelőhely déli részén feltárt két, közel azonos szerkezetű épület: mindkettő alapárkos, téglalap alaprajzzal, az épület középtengelyében a tetőt tartó oszlopok helyével, továbbá a DK-i sarkon kerítéssel kiegészítve. A lakóházakkal ellentétben ezekhez, pontosabban az azokat kísérő kerítésekéhez hasonló alaprajz Zalaváron nem került elő; annyi hasonlóság azonban ezekkel az épületekkel kapcsolatban is mutatkozik a két lelőhely közt, hogy a lakóházakétól eltérő alaprajzú épületek Zalaváron is (7–8. sz. épületek) perifériális helyzetben, a lelőhely D-i részén kerültek elő (M. VIRÁG 1990, 3. kép). Padlószintet egyik épületen belül sem sikerült megfogni, s a falak anyagára sem utal semmilyen konkrét adat. A Zamárdi–Kútvölgyi-dűlőben feltárt ház esetében az alapárok betöltésében és a ház környezetében talált vörösre égett paticos omladék konkrétan utalt a tapasztott, vesszőfonatos falszerkezetre (HONTI ET AL. 2004, 47). A zalavári házakhoz hasonló módon bizonyíték hiányában ilyen falszerkezetet Zalaegerszegen is csak feltételezhetünk, ezért itt sem zárható ki más fajta anyag felhasználása a falazathoz. Tüzelőberendezést sem a házakon belül, sem pedig azokon kívül nem sikerült megfigyelni.

A Balaton-Lasinja kultúra házait illetően végül meg kell említeni, hogy a DNY-Dunántúlon nem csak alapárkos, hanem gerendaváz, oszlopgödrös alaprajzzal is számolhatunk. Ennek egyik példája Keszthely–Fenekpuszta, II. lelőhelyen megfigyelt nagy méretű, oszlopos házhely (KALICZ 1969, 85), egy másik pedig a Zalabaksa–Zsidótemető lelőhelyen Bondár Mária által 1996-ban a Balaton-Lasinja kultúra településének szondázó ásátása során megfigyelt cölöplyukak, melyek valószínűleg házhoz tartoztak (BÁNFFY 1998, 12).

III/3. A Balaton-Lasinja kultúra házai

III/3.1. Lakóépületek

A lakóépületeken belül megkülönböztethető I/a. típusba az 1/a, 1/b és 4. sz. házakat soroljuk: ezek téglalap alaprajzúak, a déli oldalon négyszögletes előépítménnyel.

1/a ház: Téglalap alaprajzú, alapárkos, oszlopvázás lakóház, a déli oldalon négyszögletes előépítménnyel. Egysejtű épület, 3 oszlopból álló belső oszlopsorral, mely a tetőt tartotta. A ház bejárata a nyugati oldalon lehetett. A házból ajtó nyílt az előépítménybe, melynek nyugati oldalán is lehetett egy szabadba nyíló ajtaja. Hossztengelye Ny–K-i irányú. Méretek: H = 14,53 m; Sz = 11,42 m; az előépítmény H = 4,75 m; Sz = 6,81 m (17. kép 1–2).⁸

1/b ház: Az 1/a ház megújításával és megnagyobbitásával jött létre. Téglalap alaprajzú, alapárkos, oszlopvázás lakóház, a déli oldalon négyszögletes előépítménnyel. Kéthelyes épület, 3 oszlopból álló belső oszlopsorral, mely a tetőt tartotta. A két helység közt cölöpszerkezetű osztófal húzódott, melynek – a főfalakkal ellentétben – nem volt alapárka. A ház bejárata a nyugati oldalon lehetett, az ajtónyílást észak felől szélfogó védte. A házból ajtó nyílt az előépítménybe, melynek nyugati oldalán a szabadba nyíló ajtaja is lehetett. Hossztengelye Ny–K-i irányú. Méretek: H = 18,83 m; Sz = 11,05 m; az előépítmény H = kb. 6,10 m; Sz = nem mérhető (15. kép 1).

4. ház: Téglalap alaprajzú, alapárkos, oszlopvázás lakóház, a déli oldalon négyszögletes előépítménnyel. Egysejtű épület, 3 oszlopból álló belső oszlopsorral, mely a tetőt tartotta. A ház bejárata esetleg az északi oldalon lehetett, ez esetben az ajtónyílást két oldalról, kissé távolabb, szélfogók védtek. Sokkal valószínűbb azonban, hogy a bejárat itt is a Ny-i oldalon lehetett, még ha a helye nem is azonosítható. A házból ajtó nyílt az előépítménybe, ez utóbbi a keleti oldalon a szabadba nyíló ajtóval is rendelkezhetett. A ház maga alapárkos, az előépítmény viszont alapárkos és oszlopsor együttes alkalmazásával készült. Hossztengelye Ny,ÉNy–K,DK-i irányú. Méretek: H = 12,50 m; Sz = 9,40 m; az előépítmény H = kb. 6,60 m; Sz = 4,60 m (15. kép 3).

A lakóépületeken belül megkülönböztethető I/b. típusba az 5. sz. ház tartozik: ez egy rombusz alaprajzú lakóház, melynek bejárata a déli oldalon valószínűsíthető.

5. ház: Egyenlő oldalú, enyhén rombusz alakú, alapárkos lakóház, bejárata a déli oldalon nyílhatott. A tetőt tartó belső oszlopsor nyomát nem találtuk; az épület kisebb méretéből ítélve elképzelhető, hogy ilyen nem is volt. Amennyiben a 212. objektumot az

ajtónyílás melletti szélfogóként értelmezzük, akkor a bejáratot a Ny-i falon rekonstruálhatjuk. A K-i fallal párhuzamosan, attól kb. 5 m-re egy alapárkos részlete került elő (118. objektum), mely esetleg a házhoz tartozó toldaléképítmény része lehetett; a házhoz való tartozása azonban nem bizonyítható. Méretek: H = 10,20 m; Sz = 10,20 m (15. kép 4).

A Zalaegerszeg–Andráshida, Gébárti-tó II. lelőhelyen feltárt házakról összefoglalóan a következőket mondhatjuk: tájolásuk Ny–K, kissé ÉNy–DK-i; amennyiben megállapítható a bejárat helye, akkor az a Ny-i falon található. Három (esetleg négy) esetben (1/a, 1/b és 4. sz. házak) toldalék- vagy előépítmény csatlakozik a házhoz, az 5. sz. ház esetében ez erőteljesen kérdéses. A toldaléképítmények szerkezete fő vonásokban megegyezik a főépületek szerkezetével, de kisebb eltérésre (az alapárkosban talpfa, illetve oszlopsor alkalmazására) is van példa. Az andráshidai lakóépületek ezek szerint nagy fokú hasonlóságot – szinte egyezést mutatnak – a Zalavár-basazigetiekkel (M. VIRÁG 2003, 377–380; 2004, 29–32).

A Balaton-Lasinja kultúra házai a D-Dunántúlon a Ludanice kultúra házaival megegyező módon alapárkosak; abban viszont eltérnek, hogy túlnyomó többségben belső osztás nélküliek, rövidebbek, alapterületük kisebb. Belső osztás tekintetében kivételt a zalaegerszegi 1/b ház jelent, melyet a 63/a objektummal együtt értelmezve kétszattatúnak rekonstruáltunk,⁹ továbbá Balatonszárszón és Balatonlellén is kerültek elő ilyenek, ezek azonban egyelőre közöletlenek (M. VIRÁG 2004, 105). Az egyenlő oldalú épület típus csak a D-Dunántúlon és a középső rézkorban fordul elő, azaz a korai rézkorban és a Ludanice kultúrában ismeretlen. Korábban egyedül Zalavárról ismertük, a fentebb bemutatott 5. sz. ház újabb példája ennek a típusnak.

III/3.2. Melléképületek, feltehetőleg gazdasági funkcióval

A II. típusú 2. és 3. sz. házak alkotják: ezek téglalap alaprajzú építmények, belső oszlopsorral és feltehetőleg gazdasági funkcióval. Mindkét épület DNy-i sarka előtt, attól kb. 1,2 m távolságra, a falakkal párhuzamosan futó alapárkokat tártunk fel, melyek rendeltetése egyelőre nem tisztázott; lehet, hogy a ház közelében húzott kerítés alapárkai. A lakóházakétól eltérő alaprajz miatt feltételezzük az eltérő (gazdasági) funkciót. Értelmezésünk mellett további érvként hozhatjuk fel, hogy mindkét települési fázisban találunk – a lakóházak mellett – egy-egy ilyen típusú épület is, s ezek mindkét esetben a település déli részén helyezkedtek el. Figyelembe véve a Balaton-Lasinja kultúra elsősorban nagyállattartásra alapozott

gazdálkodását, feltehető, hogy ez a fajta épület ól, csűr, tároló vagy karám szerepét töltötte be.

2. ház: Téglalap alaprajzú, alapárkos, oszlopvázás építmény, belső oszlopsorral. A falaknál a szokásos, vesszőfonatos, agyagtapasztású szerkezet feltételezhető. Valószínűleg nem lakóházként, hanem gazdasági funkciójú épületként funkcionált. A DK-i sarkot kívülről alapárkos, cölöpszerkezetű kerítés kíséri, mely feltehetőleg vesszőfonatos volt. Mivel nem keríti az egész házat, csak ezt az egy sarkot, rendeltetését illetően egyelőre csak találgathatunk. Hossztengelye Ny–K-i irányú. Méretek: H = 12,91 m; Sz = 8,03 m; a kerítés D-i oldala = 4,67 m; a kerítés K-i oldala = 4,38 m (17. kép 3–4).

3. ház: Téglalap alaprajzú, alapárkos, oszlopvázás építmény, belső oszlopsorral. A falak a többi házhoz hasonlóan vesszőfonatosak, agyagtapasztásúak lehetnek. Feltehetőleg ez sem lakóház, hanem gazdasági funkciójú épület volt. A DK-i sarkot kívülről alapárkos, cölöpszerkezetű kerítés kíséri, mely vesszőfonatos lehetett. Hossztengelye Ny,ÉNy–K,DK-i irányú. Méretek: H = 3,47 m; Sz = 8,18 m; a kerítés D-i oldala = 5,00 m; a kerítés K-i oldala = 4,28 m (15. kép 2).

Mint már említettük, a Balaton-Lasinja kultúrán belül korábban nem volt ismert ez a fajta alaprajz, mely lelőhelyünkön két esetben is előkerült; így egyelőre csak távoli párhuzamokat találunk hozzájuk, elsősorban a kerítés tekintetében. Az egyik ilyen, előzményként is felmerülő párhuzam lehet egy lengyeli ház, elkerített udvarral az ausztriai Wetzleinsdorf-Ziegeleiből (URBAN 1980, Taf. 2), ill. Lébény–Bille domb, ahonnan egy hosszúházat említhetünk (66. objektum), melyhez K-ről egy toldalék (1151. objektum) csatlakozik. A szerző kétségbe vonja a lakóépületként való értelmezést; a toldalék szerinte kerített udvar vagy karám lehetett (T. NÉMETH 1994, 243–244; Abb. 10.). Ezeknél az épületeknél a bejáratot azon az oldalsó falon találták meg, ahol a toldalék-épület csatlakozott a főépülethez, s nem pedig a rövidebb falon, ahogyan a hosszúházaknál szokásos. További, esetleges párhuzamként megemlíthetjük az ausztriai Münchendorf-ból közölt, melléképülettel kiegészített alapárkos, cölöpszerkezetes házat is (CARNEIRO 2002, 46–48), noha ennek a melléképülete nem szögletes alaprajzú, hanem fél ellipszis alakú. Ez a példa azért fontos, mert a teljes alaprajz előkerült és az építészeti részletek is jól megfigyelhetők voltak. Az alapárkokban talpfa nyomát nem találták, a közvetlenül az alapárokba mélyített cölöpök helye viszont jól látható volt. Helyenként csak külön álló cölöplyukak sora volt felismerhető. A sarkokon és a hossz tengelyben, a ház közepén lévő oszlopok erősebbek voltak a többinél; ezek az erősebb oszlopok tehát a sarkokat és az oromzatot támasztották. Az

oromzatot tartó középső cölöpsor helyzetéből ítélve a ház nyeregtetővel volt fedve. A Střelice-i (D-Morvaország) miniatűr házmodell (PODBORSKÝ 1984, Obr. 7.) – melyen jól felismerhető a nyeregtető – fő vonásokban ennek a háznak a szerkezetét tükrözi. A félköríves rész egy toldaléképület lehetett, aminek kívülről volt a bejárata; ezt a részt tető is fedhette, de lehetett fedetlen udvar is. Pavúk a lengyeli kultúra újításaként értékeli a földemmel kiegészített tetőszerkezet alkalmazását (2003, 456), az ő nyomán M. Virág Zs. a korai és a középső rézkor idején is hasonlót valószínűsít (2004, 103).

III/4. A Protobolerázi horizont települése

A Protobolerázi horizont idején még lakták a lelőhelyet, de már csak kisebb mértékben, s feltehetőleg csak ideiglenesen, amit a szórványosan előforduló hulladékgyödrök jeleznek. Ez egybevág a középső rézkor második felében a Dunántúlon általánosan tapasztalható településtörténeti adatokkal. Ebből az időszakból házat más lelőhelyről sem ismerünk (M. VIRÁG–BONDÁR 2003, 129). Ha nem is határozottan, de két sűrűsödési pont tűnik ki az objektumok területi eloszlásában: az egyik a lelőhely legmagasabb pontján, a korábban a Balaton-Lasinja házak által fedett területen figyelhető meg. Ennek köszönhetően több egyértelmű sztratigráfiai adattal is rendelkezünk; pl. abban az esetben, amikor az 1. sz. Balaton-Lasinja ház alapárkát rétegi felül a 80. objektum (hulladékgyödör), melyből tűzdelt barázdás díszű kerámia, a Protobolerázi horizont jellegzetes emlékménye került elő.

A másik objektumkoncentráció kissé keletebbre, nagyjából kör alakban szóródó gödrök formájában mutatkozik. Ezen a területen már csak egyrétegű a település; itt horizontális sztratigráfia jelentkezett: a késő lengyeli, a Balaton-Lasinja és a Protobolerázi objektumok kikerülnek egymást.

IV. Temetkezések (P.B.J.)

A hajdan itt élt közösség temetkezési szokásairól árulkodik az a két hamvasztásos sír, melyeket a lakóházaktól keletre tártunk fel. Az urnaként szolgáló edények tipológiai jellemzői a Balaton-Lasinja kultúrába sorolják e temetkezéseket.

1. temetkezés (61. objektum): Az urnasír nyesés során, feltétlenül került elő. Az urnaként szolgáló 1. sz. edény belsejét hamuval, illetve csontokkal kevert föld töltötte ki, melynek eltávolításakor egy kisebb csésze töredékei is előkerültek. Az edény a fenekén állt, száját nem fedték le; feltehetőleg épen került a földbe, csak a rá nehezedő föld súlya rongálta meg.

Leletek: kerámia, kő, embercsont (16. kép 3–4). 1. sz. edény: szürkésbarna, homokkal és kavicszúzá-lékkal soványított, közepes falvastagságú oldaltö-redékek, fül csonkjával. 2. sz. edény: világosbarna és fekete foltos, homokkal soványított, vékony falú, nyújtott gömbtestű csésze peremtöredékei.

2. temetkezés (64. objektum): Folt nélkül, nyesés során került elő az objektum. Az urnaként szolgáló tál nagy része épen maradt. Az edény ez esetben is a talpán állt, nyitott szájával felfelé. Belsejében sem hamut, sem csontdarabokat nem találtunk, de a 61. objektuméhoz nagyon hasonló elhelyezkedése, illetve formai jegyei alapján szórthamvas temetkezésnek tarthatjuk. A tál maga mellékletként szolgálhatott (16. kép 5–6).

Leletek: Szürke és barna foltos, homokkal és ka-viceccsal soványított, kopott felületű, közepes fal- vastagságú, kiegészíthető bikónikus tál töredékei. A vállvonal alatt két lefelé lógó szalagfül van (8. kép 6).

A Balaton-Lasinja kultúra temetkezéseit legutóbb K. Zoffmann Zsuzsanna tekintette át a Keszthely- fenékpusztai embertani leletek vizsgálata során. Meg- állapítja, hogy a Balaton-Lasinja kultúra anthro- pológiai jellemzőiről gyakorlatilag még semmit sem tudunk; a kultúra köréből ugyanis csak nagyon kevés embertani lelet ismeretes, s ezek egy része sem szok- ványos temetkezéshez, hanem építési áldozathoz köthető. A többségében csontvázas lelet mellett előfor- dulnak hamvasztásos temetkezések is, pl.: Nadapon (Fejér megye), ahol urnában (amfóra) égett emberi csontok kerültek elő (2005, 57). A K. Zoffmann Zsuzsanna által összegyűjtött temetkezéseket (2005, 4.

tablázat) néhány további adattal egészíthetjük ki:¹⁰ számunkra különösen fontos a Semjénházán (Zala megye) feltárt szórthamvas rítusú sír, mely a Balaton- Lasinja kultúra földmunkák során megbolygatott településén került elő (HORVÁTH 1980, 18; 1994, 91). A zalaegerszegi 2. sz. temetkezésnek eddig ez az egyetlen általunk ismert párhuzama.

V. Összefoglalás (K.E.)

Zalaegerszeg–Andráshida, Gébárti-tó II. lelőhely feltárása jelentős eredményeket hozott a Dunántúl, közelebről Zala megye középső rézkorának kutatásában. A legkorábbi rézkort a Lengyeli kultúra III. fázisa képviseli kis számú leleteivel. A lelőhely legje- lentősebb korszaka a Balaton-Lasinja kultúra. Az útépítéssel járó viszonylag nagyméretű, összefüggő felszínű ásatás lehetővé tette számunkra, hogy a cölö- plyukakon, hulladékgyűjtőknél kívül házalapokat, gaz- dasági épületek maradványait is megfigyelhessük. A telepobjektumok mellett két hamvasztásos sír feltárásával kaphattunk képet az egykor itt élt emberek temetkezési szokásairól. Az említett párhuzamok alapján a lelőhely a Balaton-Lasinja kultúra klasszikus fázisába illeszthető. Az ezt követő időszak – Proto- bolerázi horizont – emlékei kis számú gödrei ellenére nagyon szép leletanyagot hoztak napvilágra, mint például a tűzdelt barázdás díszű füles csészek. Cikkünk elsődleges célja a telepjelenségek és a főbb kerámiatípusok közlése volt.

Jegyzetek:

- ¹ E több, mint 30 évvel ezelőtti leletmentést Horváth László a keszthelyi Balatoni Múzeum régészeként végezte, 2006. januárjában pedig mint a nagykanizsai Thury György Múzeum igazgatója vonult nyugdíjba. Jelen munkákkal öt szeretnénk köszönteni 60. születés- napja alkalmából, s ez úton kívánunk neki még további boldog és aktív nyugdíjas éveket!
- ² A nyersanyagok és típusok meghatározását T. Bíró Katalin végezte, munkáját ezúton is köszönjük!
- ³ Az anyag feldolgozás alatt áll, még közöletlen.
- ⁴ A 91-es objektumot 2003-ban tárták fel, de mielőtt bemérésre került volna, az útépítők elfoglalták a területet, ezért nem szerepel az összesítő alaprajzon.
- ⁵ Összefoglalóan: M. VIRÁG 2004, 93–97.
- ⁶ Ség-Malomi-dűlő (KÁROLYI 1992, 51); Lébény–Bille domb (T. NÉMETH 1994, 243, Abb. 10.), Vörs–Tótok dombja (SOMOGYI 2000, 32), Zamárdi–Kútvolgyi- dűlő (HONTI ET AL. 2004, 47, XVIII. t. 2), Balaton- szárszó–Kis-erdei-dűlő (HONTI ET AL. 2004, 28, VIII. t. 5. kép), Balatonlelle–Országúti dűlő (HONTI ET AL. 2004, 28). A Kisalföldön, ahol a Balaton-Lasinja és a Ludanice kultúra emlékműve kevert formában jelen- tkezik, több házalap is előkerült nagy felületű ásatásokon, ezekről összefoglalóan ld. M. VIRÁG 2003, 386–395; a Ludanice kultúra házaihoz ld. PAVÚK 2003, 464–466.
- ⁷ Ld. az 5. jegyzetben felsorolt példákat!
- ⁸ A rekonstrukciós rajzon az ajtónyílást eredeti

- helyzetéhez képest némileg elmozdítottuk azért, hogy látni lehessen a ház belsejében a tetőt tartó oszlopot.
- 9 Egy másik – szerintünk kevésbé valószínű – rekonstrukció szerint a 63/a objektum nem tartozik a házakhoz, ez esetben az 51/a, 68–78. sz. cölöplyukak által alkotott falszakasz nem belső osztófal lenne, hanem az épület K-i, rövidebbik fala. Sajnos, a rossz megfigyelési lehetőségek nem tették lehetővé a kétséget kizáró értelmezést.
- 10 A gödörbe temetkezésekhez két további adat: Ordacsehi–Kis-töltés lelőhelyen Kulcsár Gabriella tárta fel két egyén mellékletes temetkezését (HONTI ET AL. 2002 : 26, XII. t. 5–6), továbbá Zamárdi–Kútvölgyi-dűlőből Kiss Viktória közölt újabb két temetkezést (HONTI ET AL. 2004: 49). Legutóbb Veszprém–Jutasi út lelő-helyen került elő négy oldaltfekvő csontvázas (1 gyerek és három felnőtt) temetkezést, melyek közül három mellékletes volt (REGENYE 2006 : 23, 31–32. kép).

Irodalom:

P. BARNA 2001

P. Barna J.: Late Lengyel Finds in Balatonmagyaród–Kápolnapuszta. In: Regenye (ed.): Sites and Stones: Lengyel Culture in Western Hungary and Beyond. A review of the current research (2001), 61–69.

P. BARNA 2001

P. Barna Judit.: Középső rézkori és késő bronzkori településrészletek Tornyiszentmiklósról. RKM 2001 (2003) 47–61.

P. BARNA 2004

Zalaegerszeg–Andráshida, Gébárti tó. RKM 2002 (2004), 294–295.

BÁNFFY 1996a

Bánffy E.: South-West Transdanubia as a mediating area. On the cultural history of the Early and Middle Chalcolithic. *Anteus* 22 (1996), 157–196.

BÁNFFY 1996b

Bánffy E.: Early chalcolithic settlement at Zalaszentbalázs–Szőlőhegyi mező. *Anteus* 22 (1996), 71–107.

BÁNFFY 1998

Bánffy E.: A Kerka-völgyi mikrorégiós kutatási program első eredményei. Die ersten Ergebnisse des Mikroregionalen Forschungsprogrammes im Kerka-tal. In: H. Simon K. (szerk.): Népek a Mura mentén 2, Zalaegerszeg (1998), 9–17.

BÁNFFY 1999

Bánffy E.: Újabb adatok a Nyugat-Dunántúl őskorának kereskedelmi és kulturális útvonalaihoz. Data to the trade and cultural routes of prehistoric Western Transdanubia. *SAVARIA* 24/3 (1999), 51–64.

CARNEIRO 2002

Carneiro, Ângela: Das neolithische Haus von Münchendorf, Drei Mahden in Niederösterreich. Ein Beitrag zu den langrechteckigen Bauten der Endphase der Lengyelkultur. *ArchAu*, 86 (2002), 45–53.

HONTI ET AL. 2002

Honti Sz. et al.: A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán 2000–2001-ben végzett megelőző régészeti feltárások. Előzetes jelentés II. *SMMK* 15 (2002), 5–36.

HONTI ET AL 2004

Honti Sz. et al.: A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszának megelőző régészeti feltárása (2002–2003). Előzetes jelentés III. *SMMK* 16 (2004), 5–70.

HORVÁTH 1980

Horváth L.: Semjénháza. *RégFüz* Ser. 1. No. 33. (1980), 18.

HORVÁTH 1990

Horváth, L. A.: Eine kupferzeitliche Kultstätte in der Gemarkung von Bak. (Angaben zur Religion und Chronologie der mitteleuropäischen Furchenstichkeramik). *Acta Arch Hung* 42 (1990), 21–44.

HORVÁTH 1994

Horváth L.: Nagykanizsa és környékének története az újkőkortól a római kor végéig. In: Béli et al. (szerk.): Nagykanizsa. Városi monográfia I., 83–141.

HORVÁTH 1996

Horváth, L. A.: Die Balaton-Lasinja Kultur und ihre südliche Beziehungen. In: *The Vinča Culture, its role and cultural connection*. Timișoara, 1996, 335–350.

HORVÁTH 2002

Horváth L. A.: Die Siedlung der Balaton-Lasinja-Kultur in Zalaegerszeg–Andráshida, Friedhof (Komitat Zala, Ungarn). *Anteus* 25 (2002), 255–282.

HORVÁTH–H. SIMON 1997

Horváth L. A.–H. Simon K.: Zalaegerszeg évszázadai. – Neolithic and Copper Age in Zalaegerszeg and in its Environs. Zalaegerszeg, 1997, 7–48.

HORVÁTH–H. SIMON 2003

Horváth, L. A.–H. Simon, K.: Das Neolithikum und das Kupferzeit in SW-Transdanubien. *Inventaria Praehistorica Hungariae VIII*. Budapest, 2003.

HORVÁTH–H. SIMON 2004

Horváth L. A.–H. Simon K.: Kupferzeitliche Siedlung auf dem Fundort Dobri–Alsó-mező. *ZalMúz* 13 (2004) 56–118.

KALICZ 1969

Kalicz N.: A rézkori balatoni csoport Veszprém

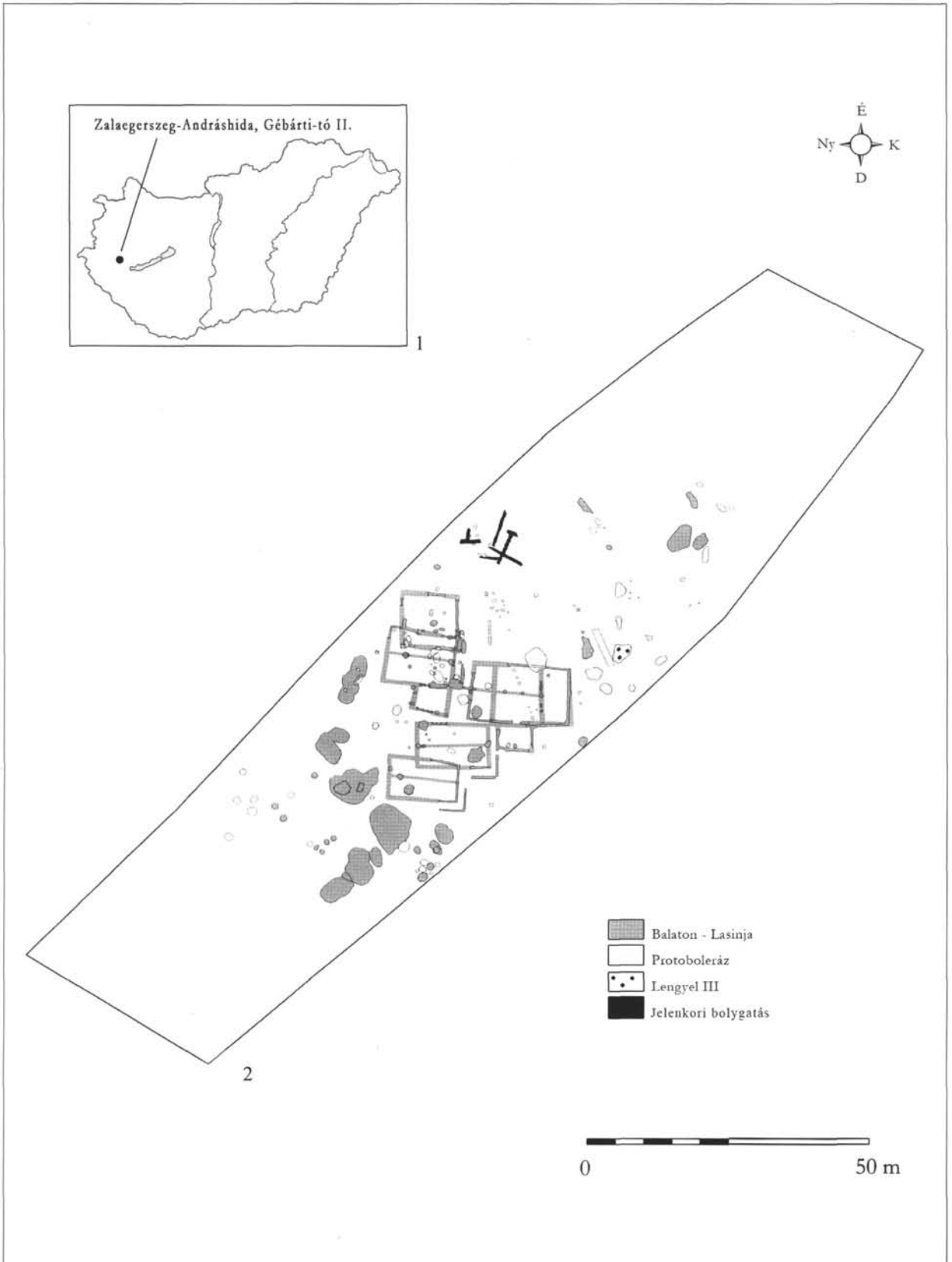
- megyében. – Die kupferzeitliche Balaton-Gruppe in Komitat Veszprém. *VMMK* 8 (1969), 83–91.
- KALICZ 1973**
Kalicz, N.: Siedlungsfunde der Balaton-Gruppe in Nagykanizsa. *MittArchInst* 4 (1973), 19–24.
- KALICZ 1975**
Kalicz, N.: Die Funde der Phase III der kupferzeitlichen Balaton-Gruppe in Nagykanizsa–Sánc. *MittArchInst* 5 (1974–75), 41–44.
- KALICZ 1982**
Kalicz N.: A Balaton-Lasinja kultúra történeti kérdései és fémleletei. – The historical Problems of the Balaton-Lasinja Culture and its Metal Finds. *ArchÉrt* 109 (1982), 3–16.
- KALICZ 1995**
Kalicz N.: Letenye–Szentkeresztomb: ein Siedlungsplatz der balaton – Lasinja - Kultur. *Inventaria Praehistorica Hungariae VII.* (1996) 62–106.
- KALICZ 2003**
Kalicz N.: Az újkőkor végi és rézkori megtelepedés maradványai a nagykanizsai Inkey-kápolna mellett. Endneolithische und kupferzeitliche Besiedlung bei Nagykanizsa (Inkex-Kapelle). *ZalMúz* 12 (2003), 7–47.
- KÁROLYI 1992**
Károlyi M.: A korai rézkor emlékei Vas megyében. The Early Copper Age in County Vas. Szombathely, 1992
- KREITER 2004**
Kreiter E.: Zalaegerszeg–Andráshida, Gébárti tó. *RKM* 2003 (2004), 325.
- KVASSAY ET AL. 2004**
Kvassay J.–Kiss V.–Bondár M.: Óskori és középkori település emlékei Zalaegerszeg–Ságod–Bekeháza lelőhelyen. – Prähistorische und mittelalterliche Siedlungsreste von Zalaegerszeg–Ságod–Bekeháza. *ZalMúz* 13 (2004), 119–175.
- T. NÉMETH 1994**
T. Németh, G.: Vorbericht über spätneolithische und frühkupferzeitliche Siedlungsspuren bei Lébény (Westungarn). *JAMÉ* 36, 241–261.
- PODBORSKÝ 1984**
Podborský, V.: Domy lidu s moravskou malovomou keramikou. Die Häuser des Volkes mit Mährischer Bemalter Keramik. *SPFFBU – E* 29 (1984), 25–66.
- RACZKY 1974**
Raczky P.: A lengyeli kultúra legkésőbbi szakaszának leletei a Dunántúlon. *ArchÉrt* 101 (1974), 185–210.
- REGENYE 2001**
Regenye, J.: Lengyel Culture settlements around Tűzköveshegy in Szentgál (Veszprém County, Hungary). In: Regenye (ed.): Sites and Stones: Lengyel Culture in Western Hungary and Beyond. A review of the current research (2001), 71–79.
- REGENYE 2006**
Regenye J.: Ósrégészet Veszprémben. Óskori település a város alatt. Veszprém, 2006.
- H. SIMON 1987**
H. Simon K.: Neolit és rézkori települések Tekenyé határában. (Neolithische und kupferzeitliche Siedlungen in der Gemarkung von Tekenye.) *ZalMúz* 1. (1987), 7–46.
- SOMOGYI 2000**
Somogyi K.: A Balaton-Lasinja kultúra leletanyaga Somogy megyében. Die Funde der Balaton-Lasinja Kultur im Komitat Somogy. *Com Arc Hung* (2000), 5–48.
- URBAN 1980**
Urban, O.: Ein lengyelzeitlicher Hausgrundriß aus Wetzleinsdorf, NÖ. *MÖAG XXX.* (1980), 11.
- M. VIRÁG 1990**
M. Virág, Zs.: Vorbericht über die Ergebnisse der Freilegung der kupferzeitlichen Siedlung von Zalavár–Basasziget. *ZalMúz* 2 (1990), 70–79.
- M. VIRÁG 1996**
M. Virág Zs.: Középső rézkor. In: Költő L. – Vándor L. (szerk.): Évezredek üzenete a láp világából. Régészeti kutatások a Kis-Balaton területén 1979–1992. Kaposvár–Zalaegerszeg, 1996, 22–23.
- M. VIRÁG 2003**
Settlement historical research in Transdanubia in the first half of the Middle Copper Age. In: Jerem, E. – Raczky, P. (Hrsg.): *Morgenrot der Kulturen. Frühe Etappen der Menschheitsgeschichte in Mittel- und Südosteuropa.* Festschrift für Nándor Kalicz zum 75. Geburtstag. *Archaeolingua* Budapest, 2003. 375–400.
- M. VIRÁG 2004**
M. Virág Zs.: Településtörténeti és kronológiai kutatások a Dunántúlon és Budapest környékén a rézkor első felében. I–II. rész. Kézirat. Budapest, 2004.
- M. VIRÁG 2005**
Középső rézkori kerámialeletek Zalavár–Basaszigetről. *ZalMúz* 14 (2005), 37–52.
- M. VIRÁG–BONDÁR 2003**
M. Virág Zs.–Bondár M.: A rézkor. Települések. In: *Magyar régészet az ezredfordulón.* (Főszerk.: Visy Zs.) Budapest, 2003, 127–129.
- K. ZOFFMANN 2005**
K. Zoffmann Zs.: Embertani leletek a rézkori Balaton-Lasinja kultúra Keszthely–Fenekpuszta lelőhelyen feltárt gödreiből. *ZalMúz* 14 (2005), 53–60.

Middle Copper Age settlements at Zalaegerszeg–Andráshida, Gébárti tó (II.): preliminary results

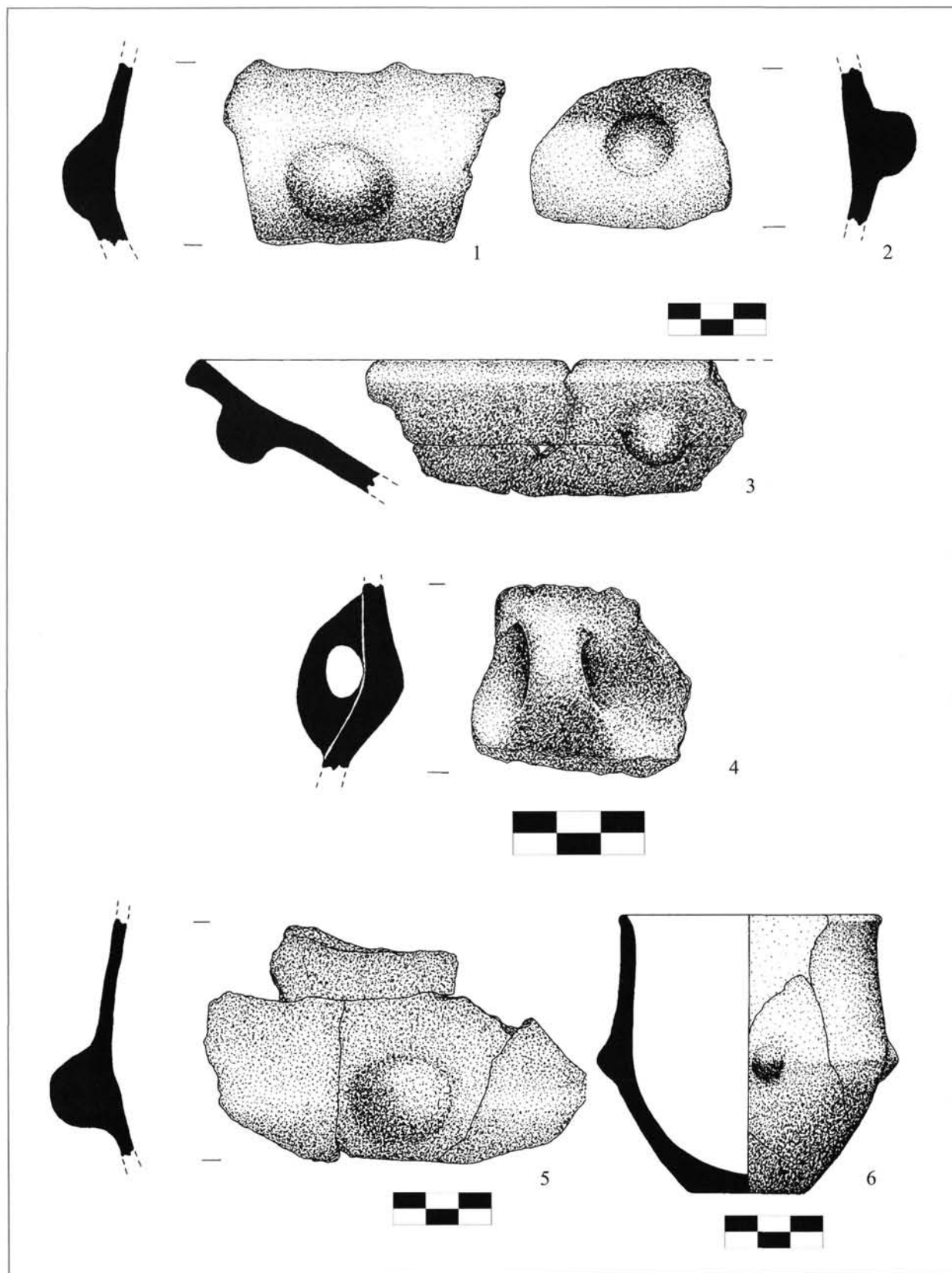
Excavations at Zalaegerszeg–Andráshida, Gébárti-tó (II), yielded significant results in the research of Middle Copper Age in Transdanubia, in particular for Zala county. Rescue excavations prior to the construction of the by pass road No 76 made it possible to excavate an extensive area. Since the assessment of the excavated material is still in progress, the aim of this paper is to provide a preliminary sketch of the settlement features and main vessel types. The earliest Copper Age is represented by the third phase of the Lengyel culture but only two pits and some sherds belong to this period. The most important period of the settlement is represented by the Balaton-Lasinja culture. In turn apart from post holes and refuse pits, foundations of houses and remains of farm buildings were observed. Since the foundations of houses cross-cut each other, two phases of settlement were identified in the Balaton-Lasinja phase. During the earlier phase of the settlement Houses 1/a, 3 and 4 were established (Fig. 14). After this period, Houses 1/b, 2 and 5 were established (Fig. 14). The outlines of the buildings indicate that in each phase of the settlement two houses and one farm building stood at the same

time, in close proximity. When a new building was erected it was placed only a few metres away from the previous one. The buildings were irregularly surrounded by pits of different functions (clay pits, refuse pits). Apart from the settlement features, two cremated burials were also revealed that shed light on the burial habits of the Balaton-Lasinja community. The main vessel types of Balaton-Lasinja culture revealed are conical and biconical bowls with inverted rims, jugs, cups, pedestalled bowls, squat vessels, strainers and amphorae. The excavation also revealed clay spoons, spindle whorls and miniature vessels. The majority of clay objects are tempered with micaceous sand. Grog and crushed pebble tempering also appear. From analogies to the excavated material, the settlement can be dated to the classical phase of the Balaton-Lasinja culture. The following, Protoboleráz horizon, is represented only by few features although they yielded considerable material such as handled cups with furrow-stitch decoration.

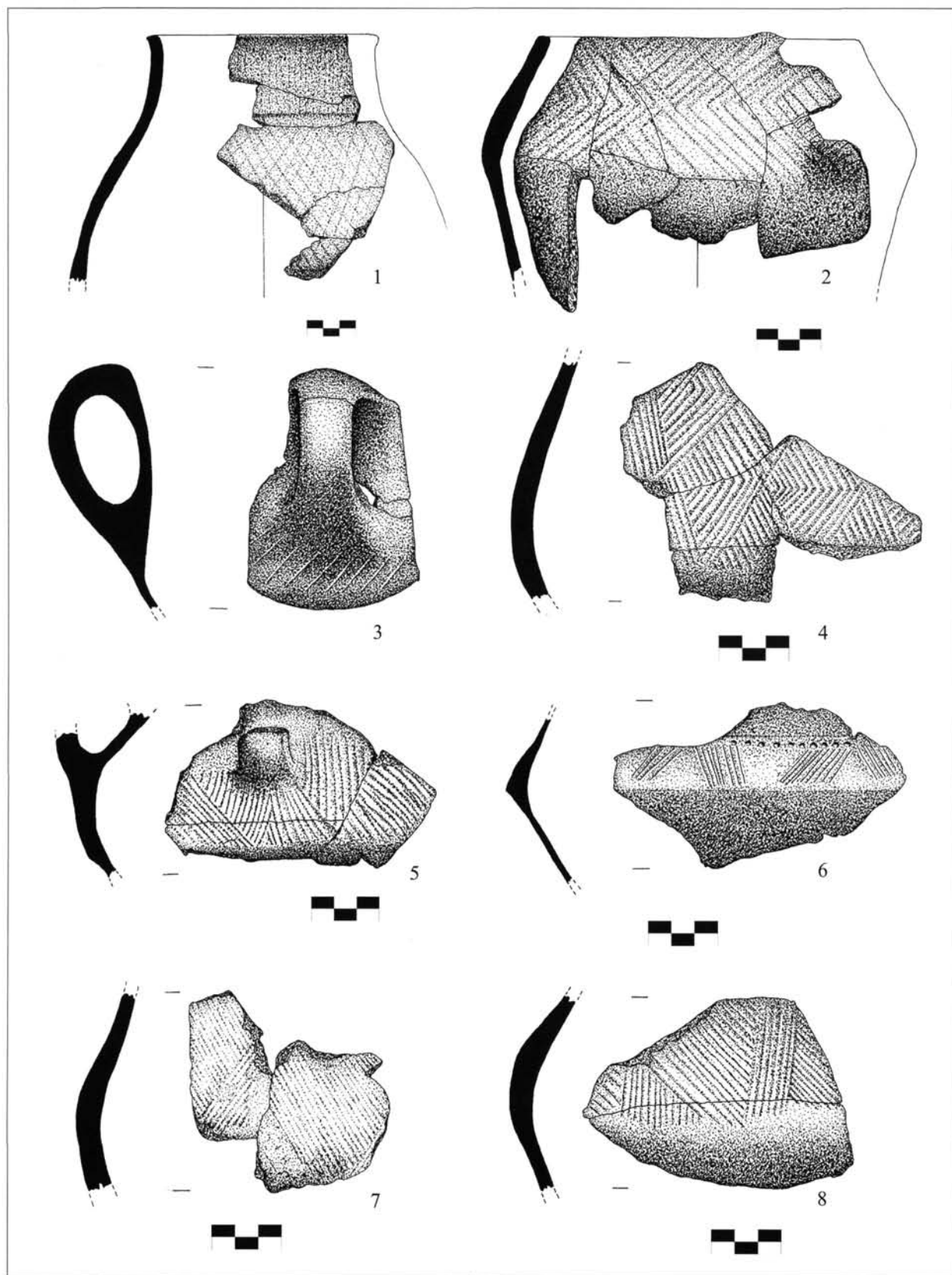
Translated by: Attila Kreiter

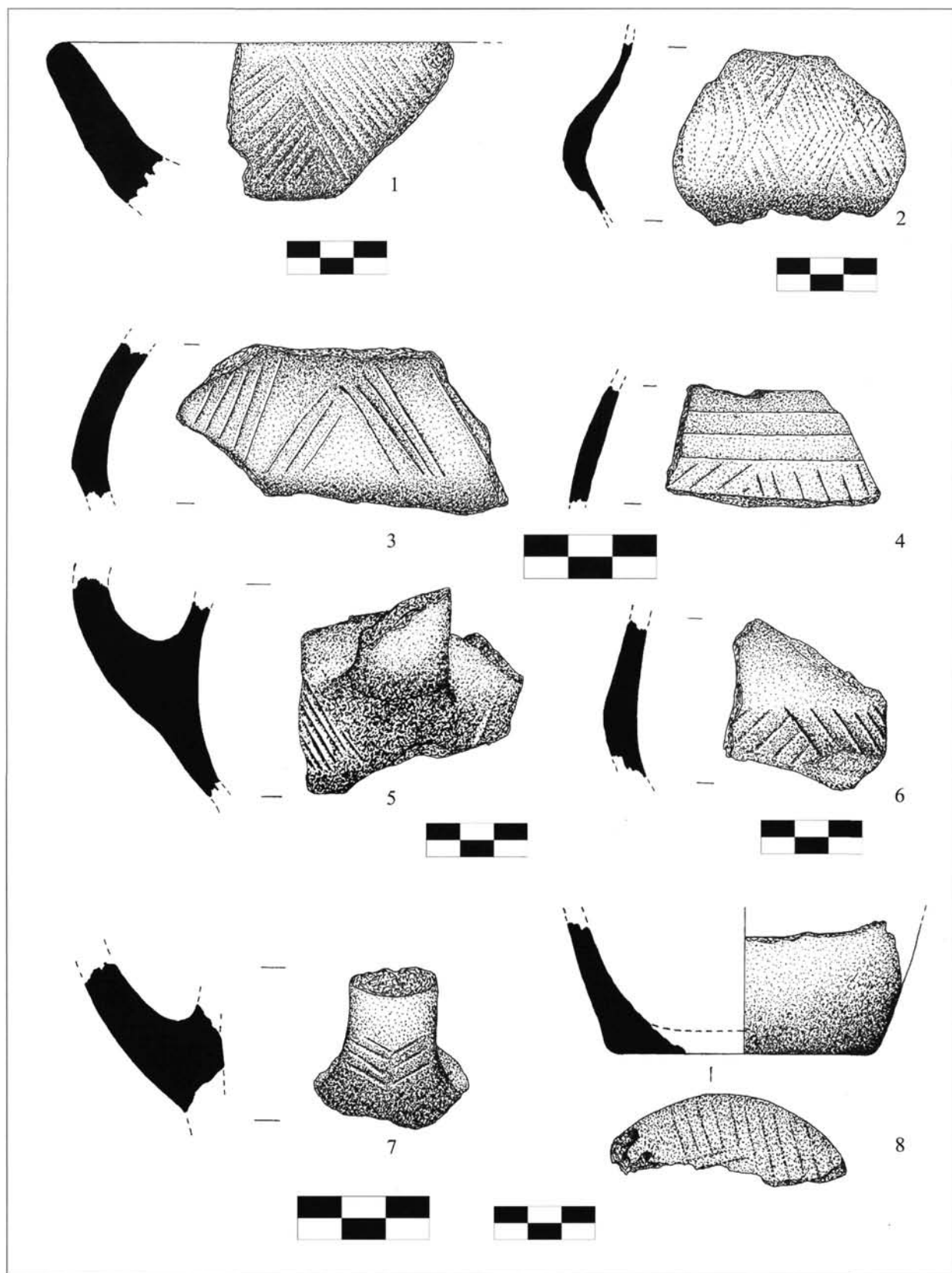
1. kép: 1: Zalaegerszeg–Andráshida, Gébárti-tó II. lelőhely földrajzi helyzete; 2: A lelőhely összesítő alaprajza, 2002–2003.
 Fig. 1: 1: Geographical position of the site Zalaegerszeg–Andráshida, Gébárti-tó II.; 2: Ground-plan of the site, 2002–2003.

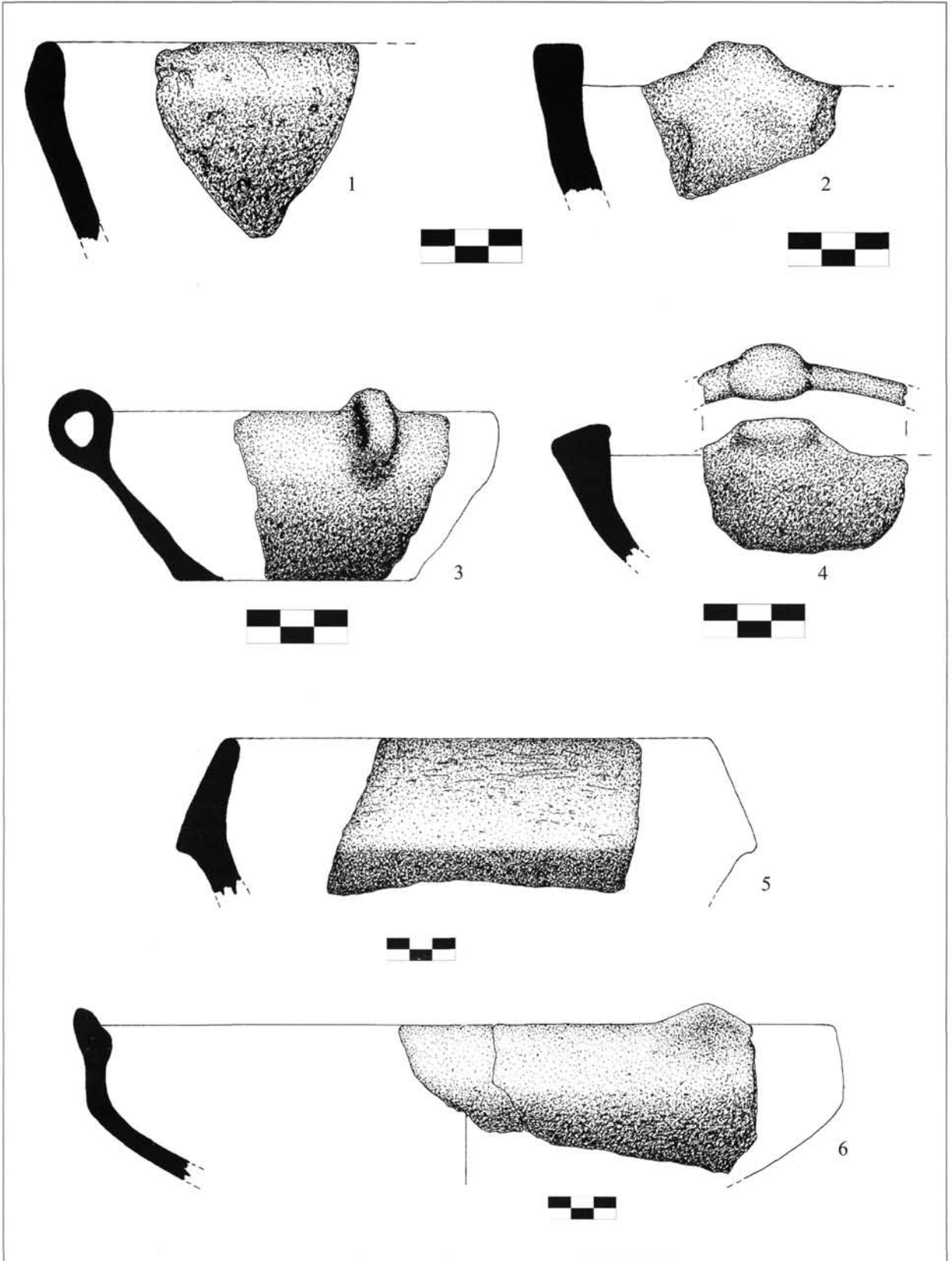
2. kép: A Lengyel III horizont kerámialeletei
Fig. 2: Ceramic finds of Lengyel III horizon

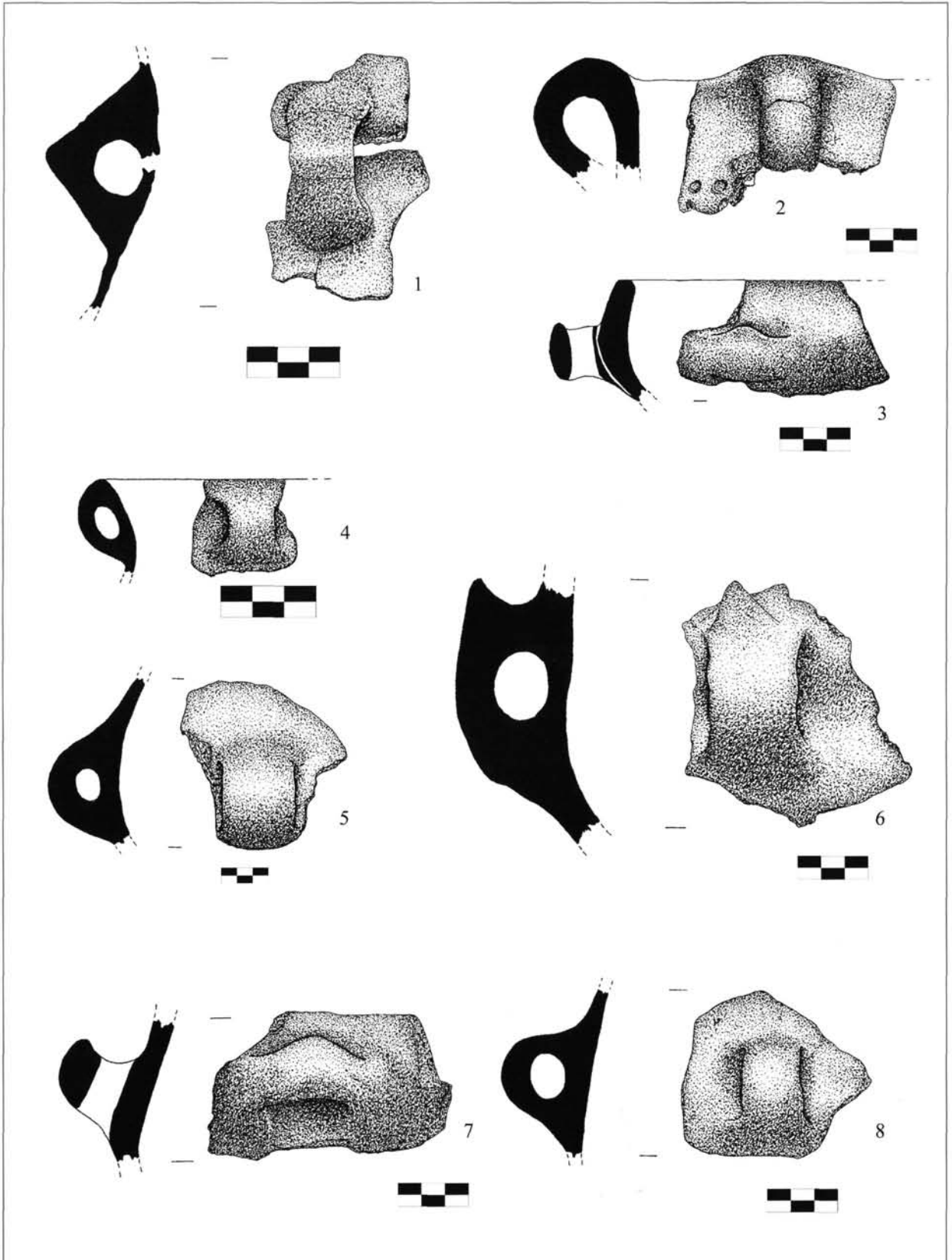
3. kép: A Balaton-Lásinja kultúra kerámialeletei
 Fig. 3. Ceramic finds of Balaton-Lásinja culture

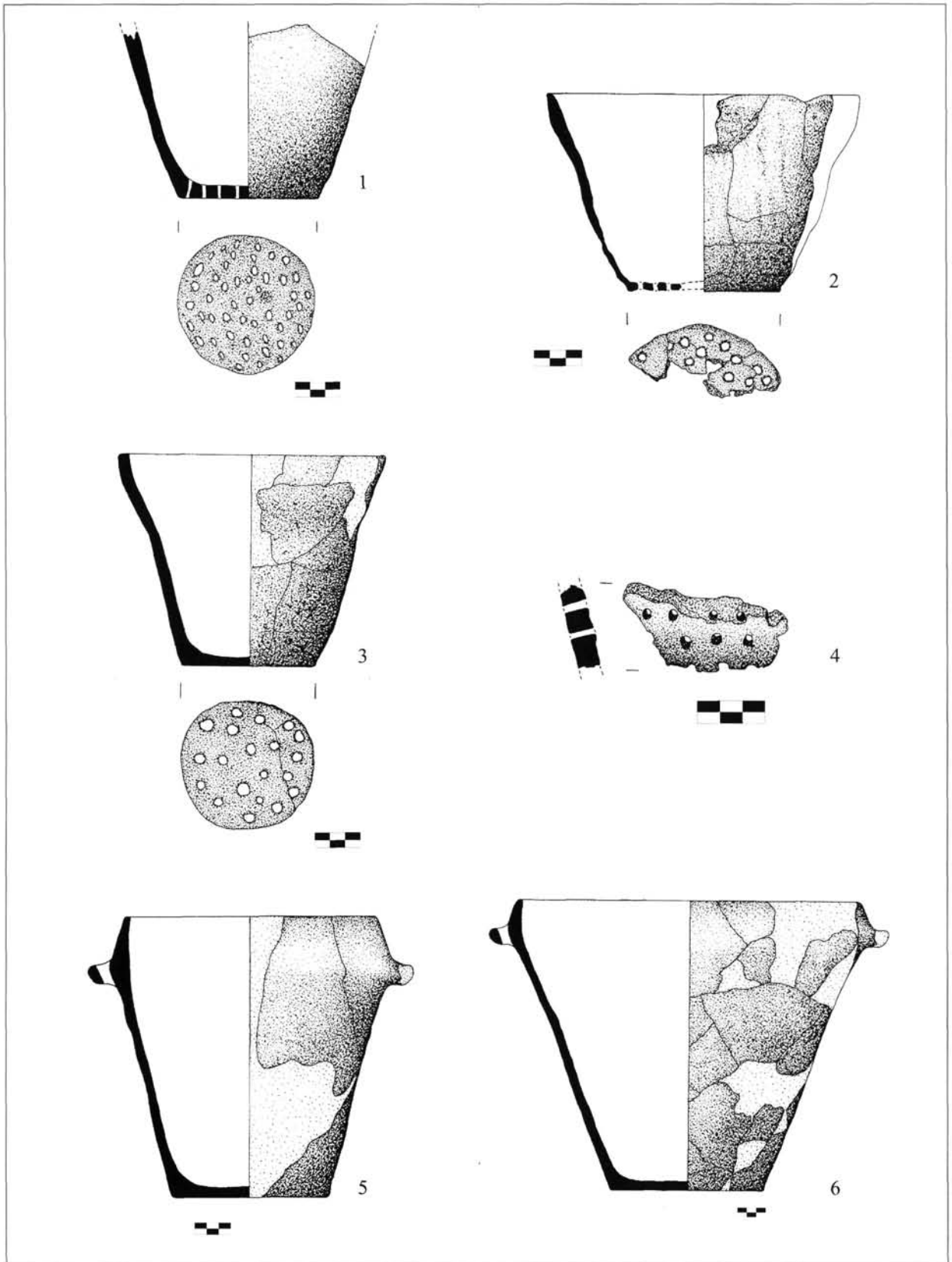
4. kép: A Balaton-Lasinja kultúra kerámialeletei
 Fig. 4: Ceramic finds of Balaton-Lasinja culture

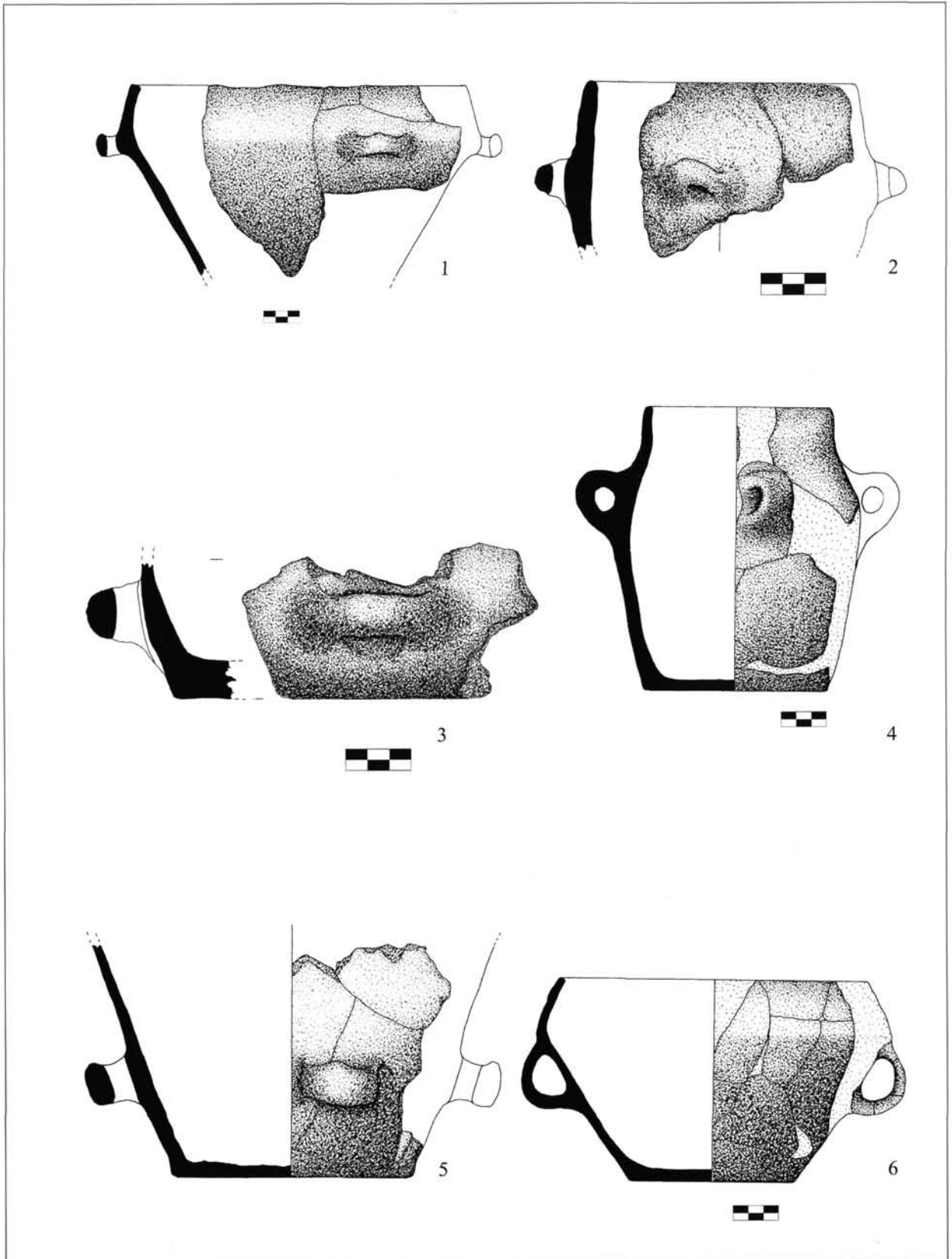
5. kép: A Balaton-Lásinja kultúra kerámialeletei
Fig. 5: Ceramic finds of Balaton-Lásinja culture

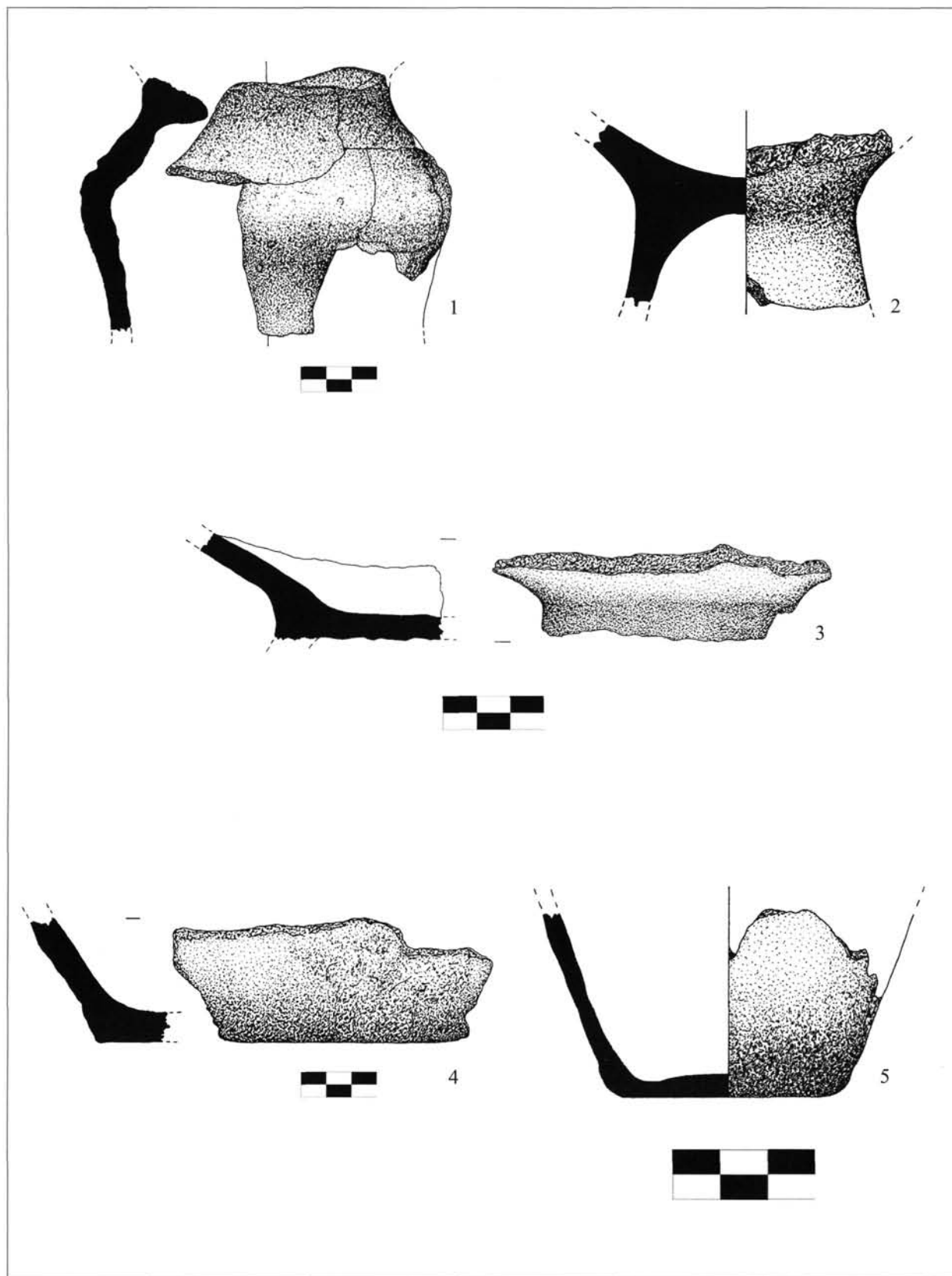
6. kép: A Balaton-Lasinja kultúra kerámialeletei
Fig. 6: Ceramic finds of Balaton-Lasinja culture

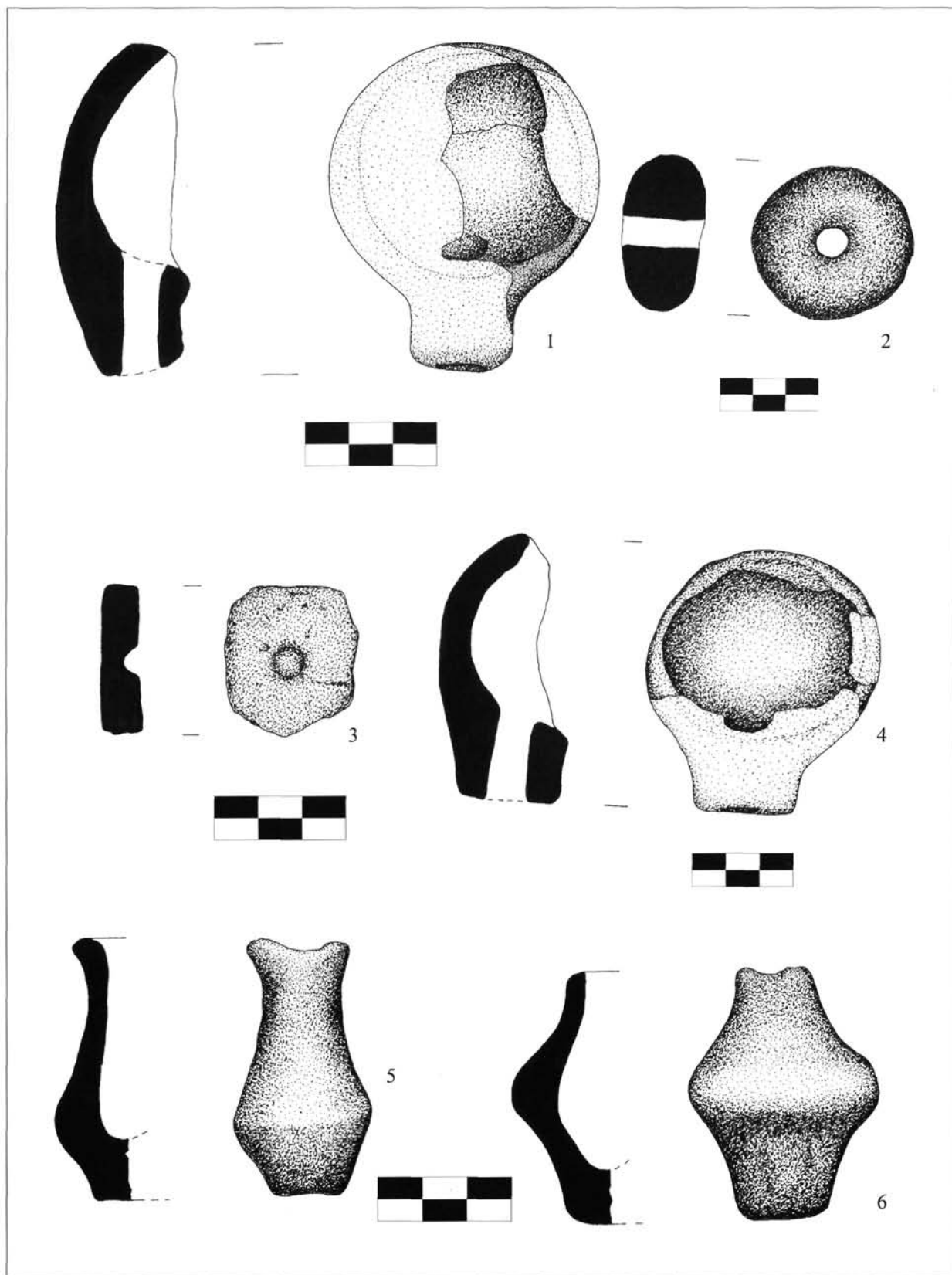
7. kép: A Balaton-Lásinja kultúra kerámialeletei
 Fig. 7: Ceramic finds of the Balaton-Lásinja culture

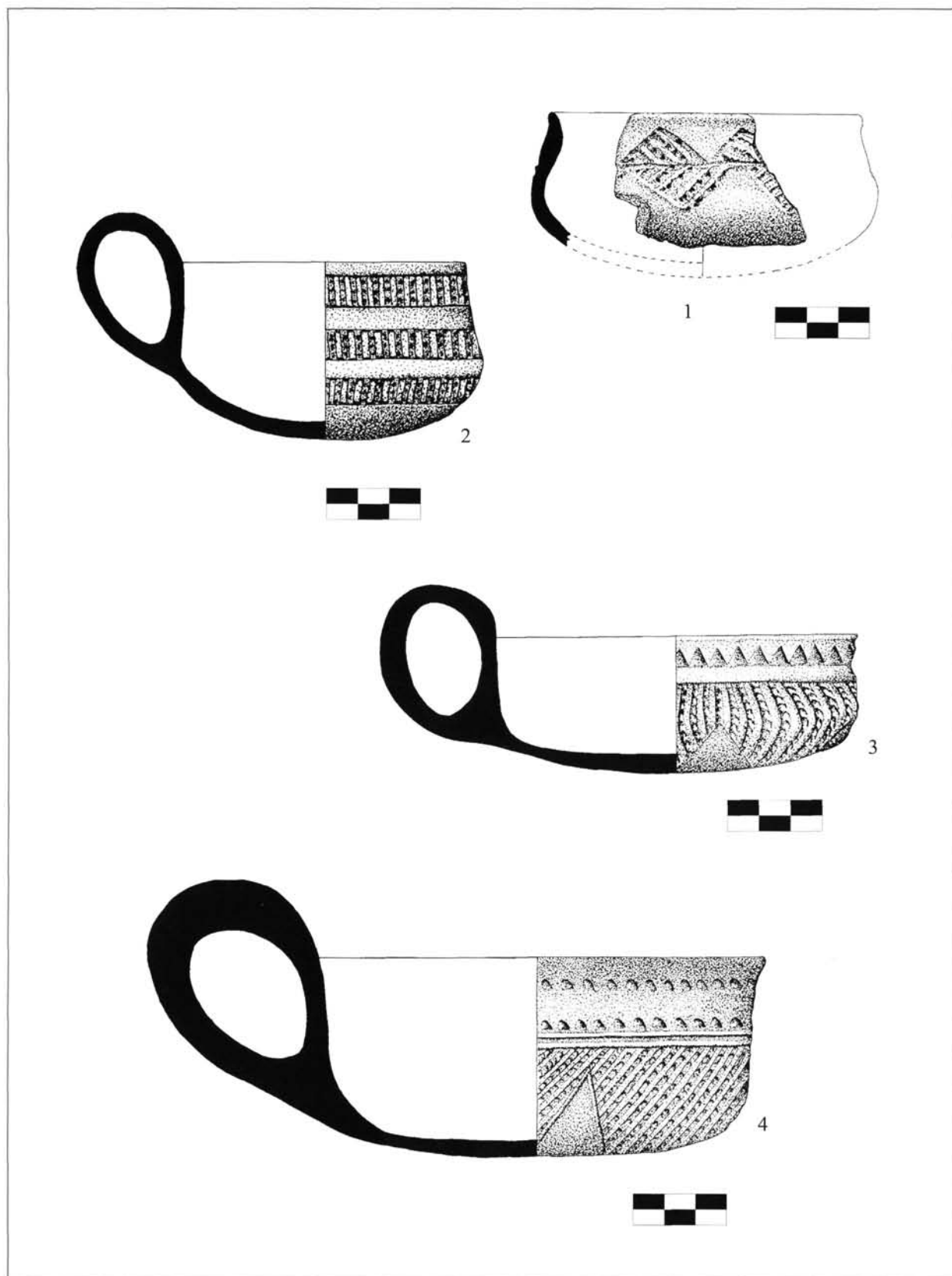
8. kép: A Balaton-Lasinja kultúra kerámialelei
Fig. 8: Ceramic finds of Balaton-Lasinja culture

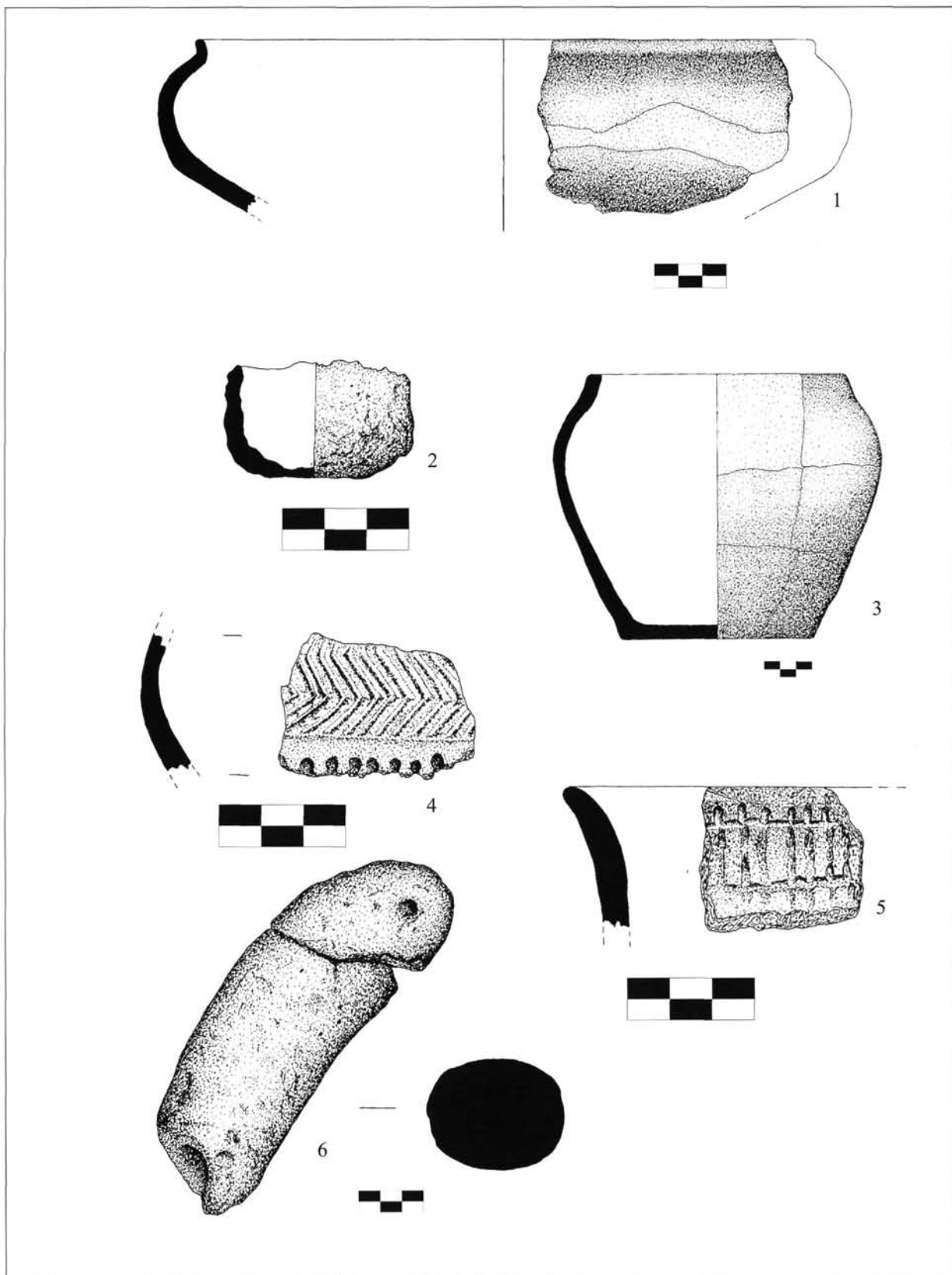
9. kép: A Balaton-Lásinja kultúra kerámialeletei
Fig. 9: Ceramic finds of Balaton-Lásinja culture

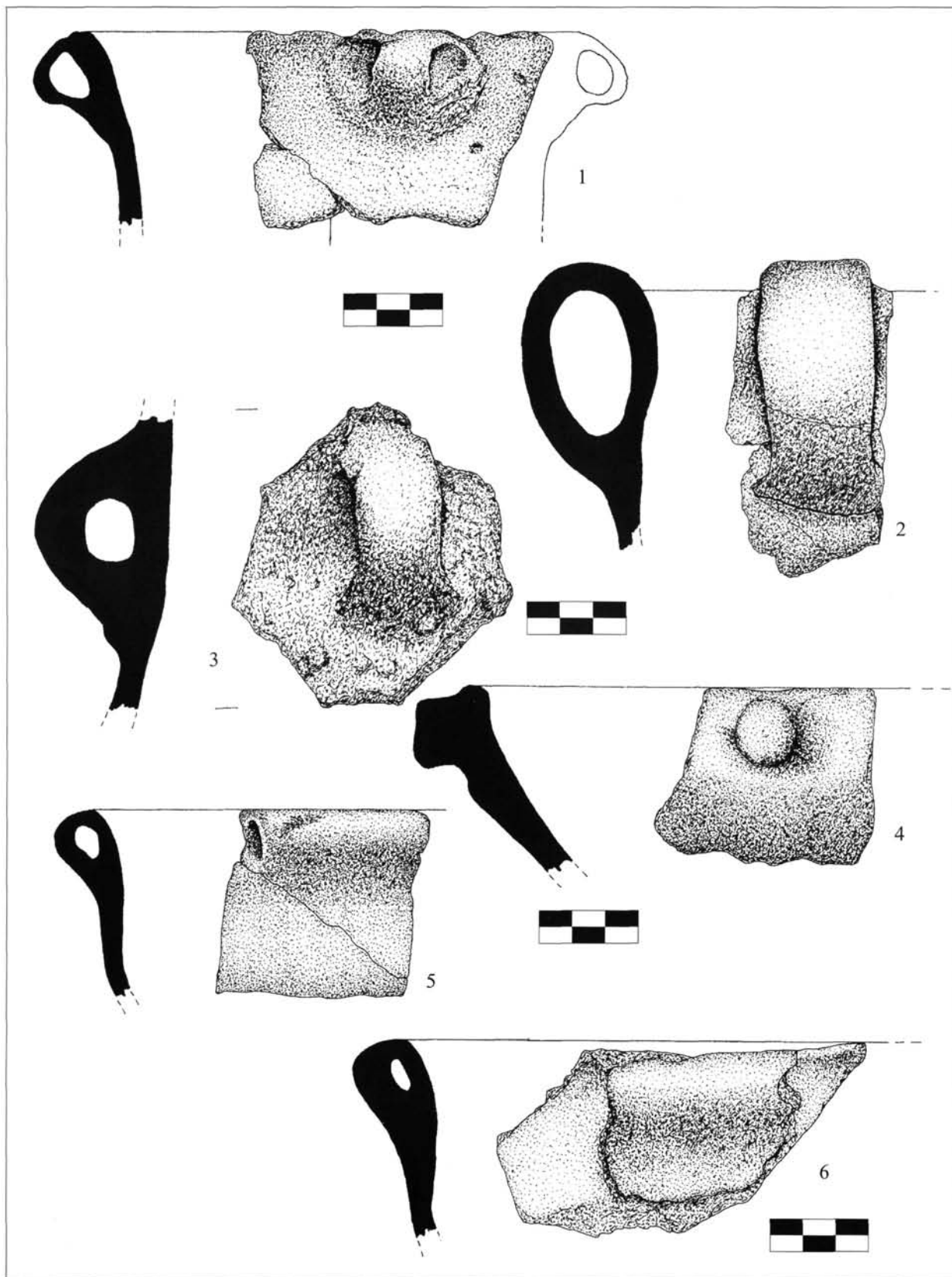
10. kép: A Balaton-Lasinja kultúra kerámialeletei
Fig. 10: Ceramic finds of Balaton-Lasinja culture

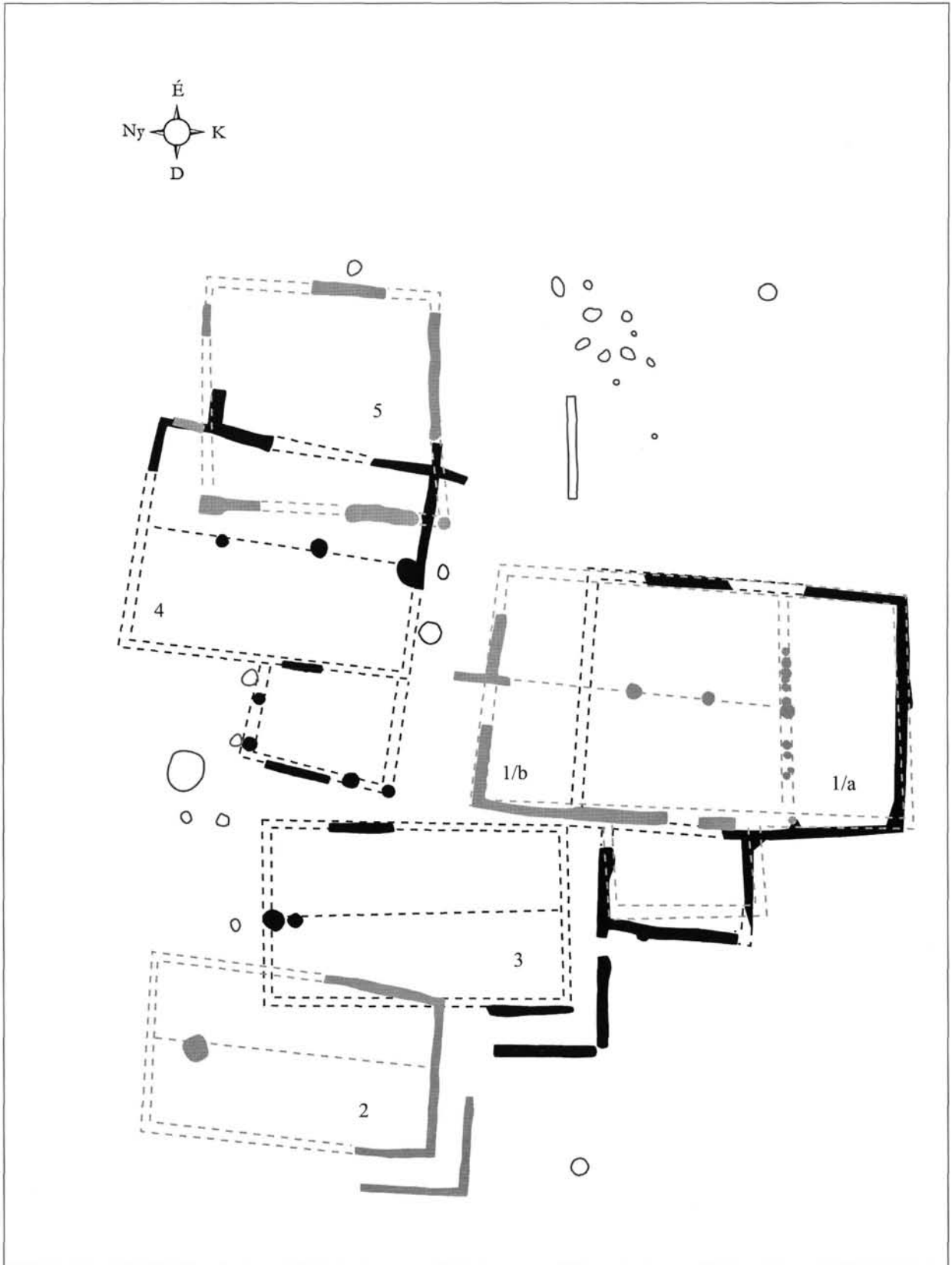
11. kép: A Protobolerázi horizont kerámialeletei
Fig. 11: Ceramic finds of Protoboleráz horizon

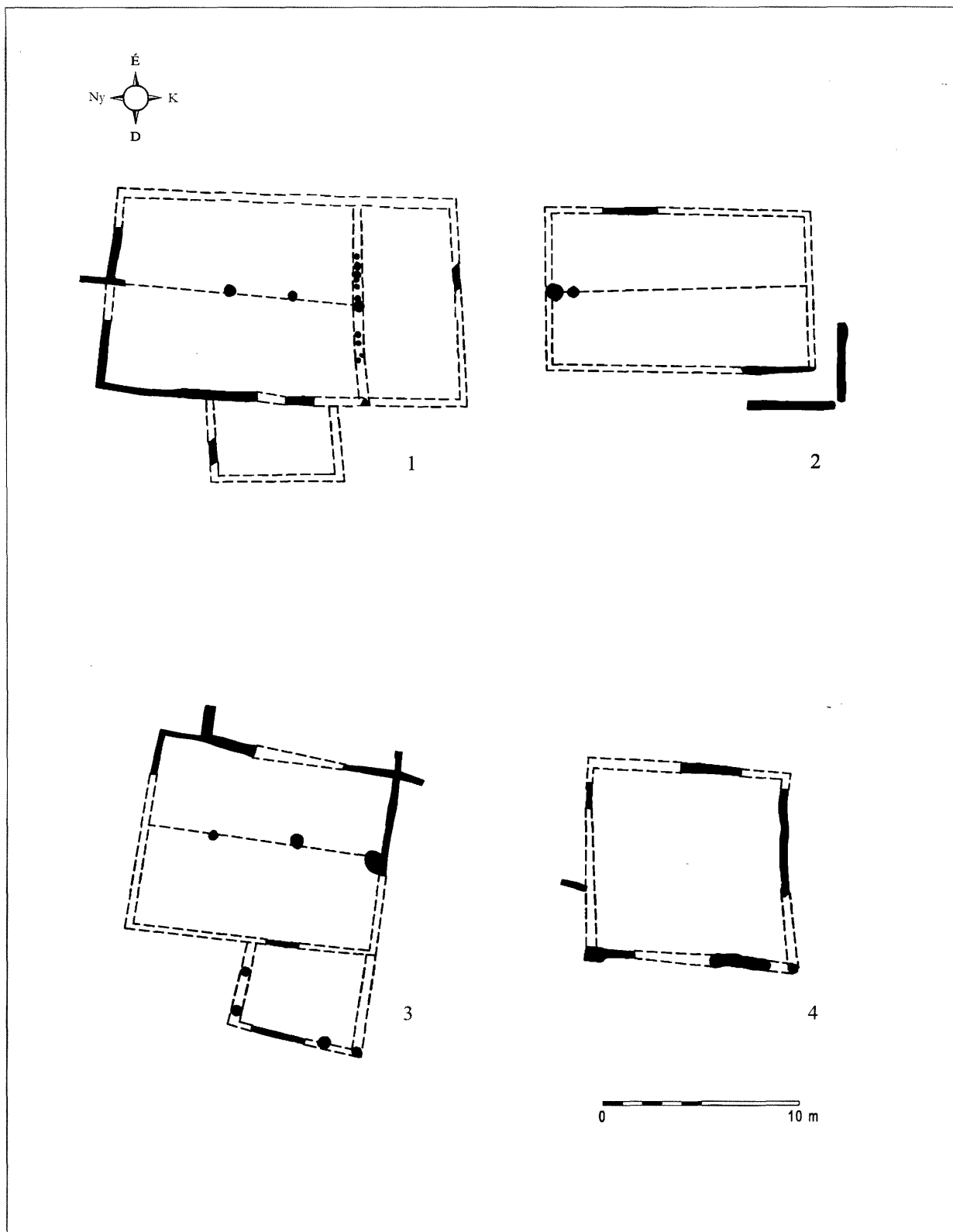
12. kép: A Protobolerázi horizont kerámialeletei
Fig. 12: Ceramic finds of Protoboleráz horizon

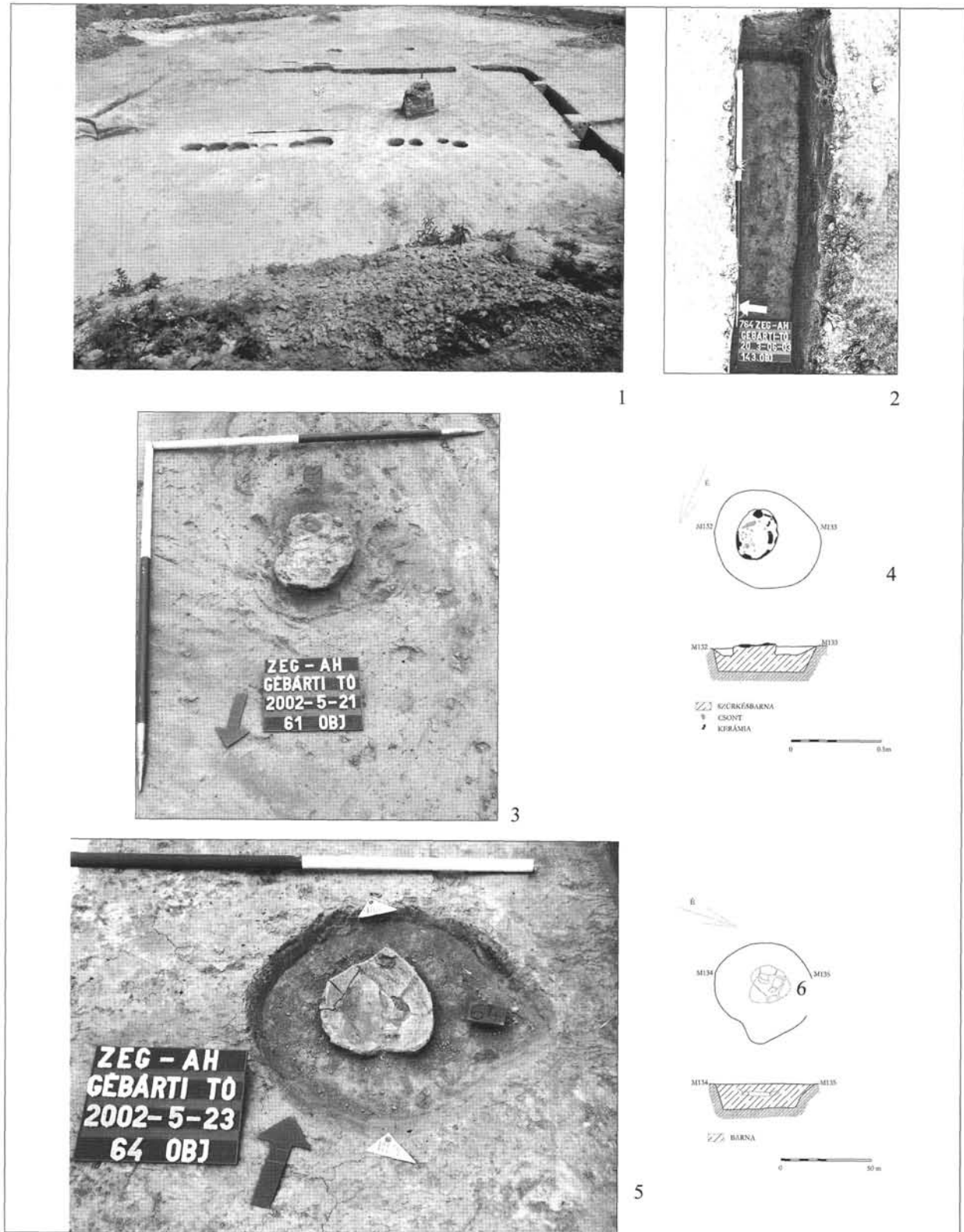
13. kép: A Protobolerázi horizont kerámialeletei
 Fig. 13: Ceramic finds of Protoboleráz horizon

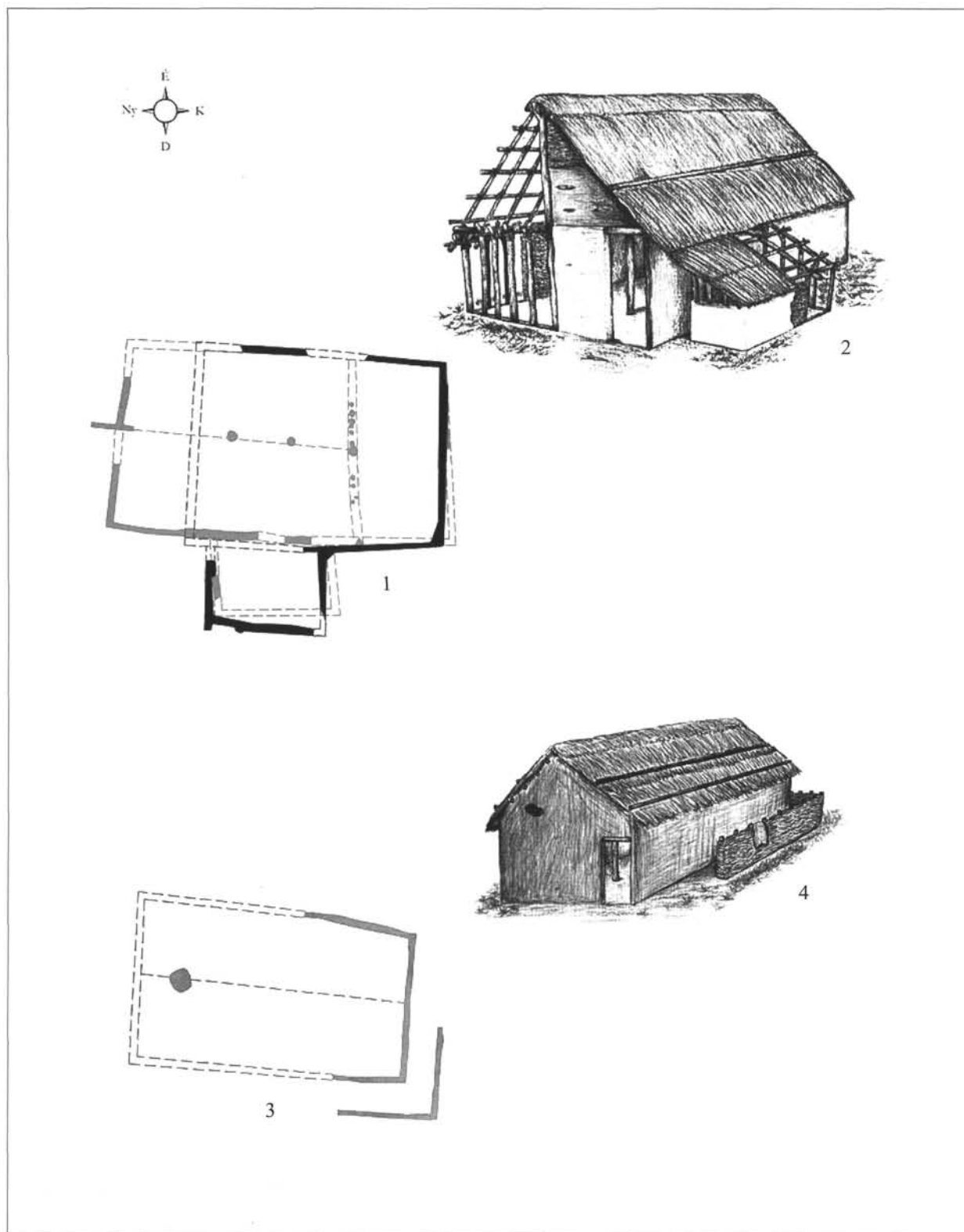
14. kép: A lelőhelyen feltárt házak rekonstruált alaprajzai
Fig. 14: Plan reconstructions of the excavated houses

15. kép: 1: Az 1/b ház rekonstruált alaprajza; 2: A 3. sz. ház rekonstruált alaprajza; 3: A 4. sz. ház rekonstruált alaprajza;
4: Az 5. sz. ház rekonstruált alaprajza
Fig. 15: 1: Plan reconstruction of house 1/b; 2: Plan reconstruction of house 3.; 3: Plan reconstruction of house 4.;
4: Plan reconstruction of house 5.

16. kép: 1: Az 1/a és 1/b ház egymást metsző részletei és a 80. sz. objektum részlete; 2: Talpfa nyoma a 2. sz. házat kísérő 143. objektum (kerítés?) alapárkában; 3–4: 1. sz. temetkezés; 5–6: 2. sz. temetkezés
 Fig. 16: 1: Details of houses 1/a and 1/b as they cross-cut each other and pit 80; 2: Remains of a tie beam in the foundation-trench of feature 143 (fence?). This feature is associated with house 2.; 3–4: 1st burial; 5–6: 2nd burial

17. kép: 1: Az 1/a ház rekonstruált alaprajza; 2: Lakóépület rajzos rekonstrukciós kísérlete, az 1/a sz. ház alapján (Rajz: Tóth Zoltán); 3: A 2. sz. ház rekonstruált alaprajza; 4: Gazdasági (?) épület rajzos rekonstrukciós kísérlete, a 2. sz. ház alapján (Rajz: Tóth Zoltán)

Fig. 17: 1: Plan reconstruction of house 1/a; 2: Possible reconstruction of house 1/a. (Drawing: Zoltán Tóth); 3: Plan reconstruction of house 2; 4: Possible reconstruction of a farm building (?) according to house 2. (Drawing: Zoltán Tóth)